

DVĚ NOVÉ HISTORIOGRAFICKÉ MONOGRAFIE

Zpracovávání osudů historiků se v poslední době věnuje v historické vědě poměrně velká pozornost, bez ohledu na to, ke kterému období se jejich činnost vztahovala. Autoři těchto monografií se většinou snažili vylíčit jejich život pokud možno co nejpodrobněji, což v našich dvou případech, kdy jde o historiky z konce 18. a z 19. století, přináší pro tento druh vědeckého pojednání velmi přínosné závěry. Ty bude možno využít pro další rozvoj vědeckého výzkumu, tentokrát však asi nejspíše pro vědeckou syntézu a zobecnění výsledku výzkumů při zpracování života dvou církevních historiků. Jeden z nich byl vlastně stavovským historiografem v Čechách zhruba o dvě generace dříve než ten další, který se pro změnu stal stavovským zemským historiografem, kde se zařadil po bok významným historikům z této oblasti.

Prvním dílem v tomto směru je kniha pedagoga z Univerzity v Hradci Králové Jakuba Zouhara věnovaná životnímu osudu Františka Pubičky (1722–1807). Vydal ji dnes již dosti známý nakladatel regionální literatury. Doplnil ji byť poměrně skromně černobílými fotografiemi většinou materiálové povahy. Vzhledem k tomu, že předkládaná kniha je prvním podrobnějším životopisem tohoto historika, který byl současníkem piaristického kritického historika Gelasia Dobnera a předchůdcem známého Františka Palackého, uvádí autor poměrně podrobně literaturu i prameny k tomuto tématu a na závěr připojil také ukázky z nejdůležitějších děl Františka Pubičky. Autor vycházel z pramenů uložených v Římě (archiv jezuitů), České republice (zejména Národní archiv, Moravský zemský archiv, Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Státní oblastní archiv Litoměřice, Státní okresní archiv Chomutov, Literární archiv PNP, Knihovna Národního muzea apod.) i v Budapešti (Eötvös Loránd University v Budapešti) a z rozsáhlé evropské literatury k dějinám vzdělanosti, v některých případech již od regionální úrovně (Chomutovsko) až po světovou a též od 18. století až po dnešní dobu.

Kniha je rozdělena celkem do sedmi základních oddílů. Její první část tvoří úvaha *František Pubička ve světle české historiografie*. Druhá část líčí historiografovo mládí a gymnaziální studium. Pubičkův řádový život v jezuitském řádu i další řádová studia je popsán ve třetí větší kapitole knihy. Na ni navazuje vylíčení gymnaziální kariéry i další činnosti v Tovaryšstvu Ježíšovu do jeho zrušení v roce 1773, kdy po obvyklé řádové pedagogické kariéře působil jako historiograf provincie. Jako šestý celek na něj chronologicky navazuje část popisující jeho dílo v širších dobových souvislostech, kdy působil jako stavovský historiograf, se zvláštní kapitolou o his-

torickém dění kolem osoby sv. Jana Nepomuckého, které bylo např. velmi diametrálně odlišné od náhledu piaristického historika P. Gelasia Dobnera a S. Catharina. Autora zajímal např. i vztah Pubičky ke svým následovníkům a upozornil na některé shodné rysy s pozdějšími historickými díly (V. V. Tomka, B. Dudíka nebo Z. Nejedlého).¹ Dále je vylíčen skloněk Pubičkova života a provedeno závěrečné zhodnocení jeho osobnosti, života i díla a přidána *Bibliografie Františka Pubičky*. Přílohu knihy představuje antologie textů, které se vztahují k Pubičkovu životu a dílu (korespondence, dobová reklama a recenze na jeho práce, vzpomínky jeho žáka Ignáce Cornovy, dokumenty vztahující se k vydávání jeho děl apod.). Texty jsou v jazycích originálů (latinsky, německy a česky). Na ni navazuje jako zakončení seznam použitých zkratk, použitých pramenů a literatury (ne od Pubičky), anglické resumé, jmenný a místní rejstřík.

Tím, že autor zaměřil svoji pozornost na Pubičkovu historiografickou činnost, připomněl jeho místo mezi českými historiografy a historiky doznívajícího barokního období. Podobně jako tomu bylo i v jiných oblastech (např. v hudbě), doznívaly některé kulturní prvky poměrně dlouho do 19. století. V tom spočívala Pubičkova specifická tendence být vystaven určitému zapomenutí od svých následníků, jak to ostatně nastínil autor trefně zvoleným názvem knihy.

Druhou poměrně rozsáhlou knihou prezentovanou v této oblasti je monografie zde již zmíněného historika Richarda Mahela o životě a díle Bedy Dudíka (1815–1890). Vydání knihy se ujala jedna z největších státních paměťových i kulturních institucí naší republiky, kde je v současné době zaměstnán i autor tohoto díla. Kniha je doplněna černobílou obrazovou přílohou, která obsahuje celkem 38 fotografií.

Po stručnějším úvodu, kde se autor pokouší mimo jiné zařadit Bedu Dudíka do širších evropských souvislostí (zejména kulturních) své doby, se autor poměrně podrobně zabývá prameny i literaturou k Dudíkovu životu i dílu. Provedl podrobnější rozbor jeho pozůstalosti uložené v Moravském zemském archivu a studoval i v jiných archivech i paměťových institucích v Čechách, na Moravě i ve Slezsku, např. Archiv AV ČR (adresáti korespondence), Literární archiv PNP, Národní archiv, Státní okresní archiv v Kroměříži, Moravská zemská knihovna v Brně, Památník moravského písemnictví v Rajhradě, apod. Pro psaní díla využil autor dokonce i soukromý archiv rodu Dudíků uložený dnes u rodiny Ryšavých a Dudíků v Dobříši. Také použitá literatura zahrnuje obzor od regionální až po světová (spíše celoevropsky platná) díla od 19. století až po nejbližší současnost. Potom autor vyhodnotil dosavadní edice i biogramy dostupné pro biografické bádání a připomněl dosavadní nejdůležitější Dudíkovy biografy.

Ve třetí kapitole začal autor líčit životopis Bedy Dudíka. Všímal si dětství v Kojetíně i počátků vzdělání na místní škole i na piaristickém gymnáziu v Kroměříži. Zabýval se dosti podrobně Dudíkovým vstupem do řádu benediktinů (studium

1 Např. Mahelovy poznatky připomíná autor na s. 189 ještě před vydáním jeho monografie.

v rajhradském noviciátu), jeho vysokoškolským studiem (filozofické a teologické učiliště v Brně, filozofická fakulta univerzity v Olomouci) a nakonec, po kněžském svěcení a získání titulu doktora filozofie v roce 1840, i jeho pedagogického působení (1841–1856) v Brně na filozofickém učilišti a na univerzitě ve Vídni. Tehdy patřil mezi propagátory českého jazyka a zastánce myšlenky slovanské vzájemnosti. V tomto směru se Mahel zabýval rovněž více rozbořením Dudíkovy nevydané učebnice dějin české literatury dokončené v letech 1848/47, kterou pokládal za jeden ze zdrojů dosud málo známých informací k poznání Dudíkovy osobnosti. Ve čtvrté kapitole se autor knihy zabýval počátky Dudíkovi studijní a vědecké činnosti a jejím dalším utvářením do jmenování moravským zemským historiografem v roce 1855. Do tohoto období spadaly zejména známé Dudíkovi výzkumné cesty do Švédska, Itálie, ale také jinam. Na základě publikovaných zpráv z nich, ale i jiných děl (psaní dějin benediktinského kláštera v Rajhradě nebo počátky zpracovávání dějin Moravy) si získal známost v tehdejších vlivných moravských stavovských i vědeckých kruzích, což nakonec vedlo k získání již zmíněné prestižní funkce v roce 1855.

Očekávali bychom, že se autor u jejího výkonu a dalších okolností zastaví alespoň jednou kapitolou, ale Mahel nás ve výkladu vede dále poněkud jinak, zejména po stopách Dudíkova dalšího díla. V páté kapitole nám přibližuje zpracování problematiky třicetileté války v díle Bedy Dudíka, zejména vydávání tehdejších olomouckých kronik (i v souvislosti se studiem v Cerronihio sbírce), publikace o vévodovi Albrechtu z Valdštejna a také ještě jeho publikace ke švédské okupaci českých zemí v letech 1640–1650. V podobném duchu se nesou i kapitoly šest a sedm Mahelova díla *Dudíkem zpřístupněné relace o pruském vpádu na Moravu z let 1741–1742, Dudíkovo zpřístupnění dalších rukopisů k dějinám českých zemí a podunajské monarchie*.

Poněkud složitější problematikou se v knize zabývá kapitola VIII. *Dlouhá cesta ke vzniku moravských dějin (1850–1888)*. Dudík začal své dějiny, ty měly být vlastně určitým výstupem z jeho funkce stavovského historiografa, vydávat nejdříve německy pod názvem *Mährens allgemeine Geschichte*. První díl vyšel v roce 1860 a vyvolal značnou pozornost široké odborné veřejnosti. Autor v ní nejdříve hodnotí některé práce Bedy Dudíka k moravským dějinám, které pak mohou vlastně vyústit do závěrečné syntézy. Jim věnoval jednotlivé podkapitoly (poměr Opavska k Moravě, starší podání českých a moravských dějin apod.). Připomíná různá redakční zpracování moravských dějin a reakce na ně v českém i moravském prostředí, zejména v letech 1860–1888, často zejména v souvislosti s jinými klíčovými zpracováními této tematiky, např. s vydáním *Dějin národa českého v Čechách a v Moravě dle původních pramenů* Františka Palackého a dalších děl podobného charakteru.² Podobně tomu bylo také na Moravě.³ Některá tvrzení z Dudíkova díla vyvolávala

2 Šlo např. o práce Václava Vladivoje Tomka nebo Hermenegilda Jirečka.

3 Zde se jednalo např. o Jana Evangelistu Bílého, Petera Chlumeckého apod.

v kruzích tehdejších moravských historiků a vlastenců i značný rozruch. Byla to např. Dudíkova hypotéza, že Metodějovo sídlo nebylo na Velehradě.

V následujících kapitolách je líčen další tok Dudíkova bádání. V kapitole IX. *Dudíkovo bádání v zámeckých a stavovských knihovnách v šedesátých a sedmdesátých letech 19. století* podává zprávy o dějinách knihovnictví a knihtisku na Moravě, o rukopisech Ditrichštejnské knihovny v Mikulově a o archivu knihovny arcibiskupského zámku v Kroměříži a ze zahraničí o bádání B. Dudíka v carské veřejné knihovně v Petrohradě a dále je přidána ještě zpráva o soukromé knihovně Karla staršího ze Žerotína ve Vratislavi. Desátá kapitola je věnována zpřístupňování synodálních statut české a moravské (arci)diecéze. Zajímavá a poněkud se z knihy i z celého Dudíkova života vymykající je kapitola XI. Jde vlastně o kontakty rajhradského benediktina s tehdejší tvrdou životní realitou. V kapitole, která nese název *Významná diplomatická a organizační pověření z podnětu císaře nebo vídeňské vlády v letech 1860–1864*, se čtenář seznámí s několika dalšími okruhy činnosti významného moravského historika a archiváře. Nejdříve prezentoval autor knihy Dudíkovy návrhy na reorganizaci archivnictví v habsburské monarchii (i v pozdějším Rakousku-Uhersku) v letech 1860–1874. V tomto směru však Dudík šťastnou ruku neměl a reformu neprosadil, což se projevilo i při následujícím úkolu, kdy Dudík působil jako rakouský válečný zpravodaj na jižní frontě a pokoušel se o převoz archiválií z Benátska do Rakouska. Charakter majetkoprávního průzkumu měla také jeho navazující mise v Rusku v roce 1866. Jistě zajímavější byla cesta s císařem Františkem Josefem I. na otevření Suezského průplavu a na Blízký východ v roce 1869, o níž napsal kratší samostatný spisek.⁴ Závěrečná XII. biografická kapitola Ostatní aktivity v letech 1870–1890 a poslední léta jeho života sled biografických kapitol uzavírá. Posledních 5 let před koncem života již Dudík moc nepracoval. Uchyloval se spíše k životu v klášterním ústraní a kontaktům s rodinou.⁵ Při svých 70. narozeninách se smířil se svými rivaly, zejména např. s Vincencem Brandlem. Za svůj život obdržel celou řadu vyznamenání, řádů a různých uznání i diplomů. Nedočkal se však žádného významného církevního benefícia. Částečně mu to církev vynahradila v roce 1883, kdy byl 6. 7. jmenován čestným opatem třebíčským. V závěru hodnotí Mahel význam Bedy Dudíka i z hlediska vývoje současné historie i soudobého dějepiscectví.

Rozsáhlé dílo má také poměrně velký doprovodný aparát. Za závěrem následuje anglické resumé. Poměrně rozsáhlý a sofistifikovaný je seznam pramenů a literatury, doplněný o seznam zkratk. Seznam použitých příloh uvozuje textové i obrazové přílohy. Textové přílohy jsou vlastně soupisem Dudíkovy publikační činnosti z let 1844–1888. Obrazové přílohy dokumentují život Bedy Dudíka poměrně spolehlivě a přehledně. Škoda, že fotografie nebyly přesunuty do textu a nevznikla ještě barevná příloha. Knihu ještě doplňuje jmenný a místní rejstřík.

4 Dudík, Beda: *Kaiser-Reise nach dem Oriente*. Wien 1870.

5 Udržoval kontakt s mladším Antonínem, který byl knězem a spisovatelem, i starším Eduardem, který byl cukrářem.

Je třeba ocenit, že autor při líčení historiografických pasáží zdůraznil návaznost Dudíkova životního díla na své předchůdce, počínaje např. Františkem Moravcem a Adolfem Pilařem a konče Miroslavem Hrochem nebo Jiřím Kořalkou.⁶ Je celkem jasné, že při tak velkém množství textu se autor neubráníl některým drobnějším chybám a nedostatkům. Např. u již zmíněného J. Kořalky není v rejstříku uvedeno datum jeho úmrtí, profesor F. M. Pelcl nebyl členem piaristického řádu. Z velkého množství literatury se možná pozapomnělo na knihu Zdeňka Měřínského, *České země od příchodu Slovanů na Velkou Moravu II*. Praha 2006 a na Lexikon české literatury I., kde se nachází na biogram Antonína Dudíka.⁷ Jinak lze velice ocenit autorovu důkladnost a akribii, která se pochopitelně projevila i jinak než jen velkým rozsahem díla, což v našem případě není vůbec na škodu autorova záměru.

Závěrem je možné říci, že zásadní význam obou děl spočívá v rozvinutí historického poznání nastíněného nejvíce pouze v historiografickém díle Františka Kutnara a Jaroslava Marka.⁸ Dalším společným rysem je, že mapují činnost drobné české a moravské řádové církevní inteligence, a tím přispívají k upřesnění obrazu vývoje našich kulturních dějin na tomto poli.

Václav Bartůšek

Zouhar, Jakub: František Pubička S. I. (1722–1807). Barokní historik ve století rozumu, Pavel Mervart. Červený Kostelec 2014, 453 s.

Mahel, Richard: Beda Dudík (1815–1890). Život a dílo rajhradského benediktina a moravského zemského historiografa ve světle jeho osobní pozůstalosti, Národní archiv. Praha 2015, 542 s.

6 V tomto směru se zde uvádí i František Pubička.

7 Vyd. Academia Praha 1985, s. 612, 613.

8 Kutnar, František – Marek, Jaroslav: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví, 2. vyd. Praha 1997.

DYPLOMATYKA STAROPOLSKA

V imponantním foliovém formátu vyšel jako 1. svazek nové řady o pomocných vědách historických, jak jinak, díl, věnovaný základní pomocně vědné disciplíně – diplomacie. Zárukou kvality díla, na kterém se podílelo 13 autorů, je už na první pohled osoba redaktora, který také sám přispěl lvím podílem. A to nejen ve své nejvlastnější doméně, nýbrž i celkovým shrnutím. Staropolským obdobím je pak míněna doba do sklonku 18. století, totiž do tzv. I. dělení Polska, i když autoři tuto hranici ve prospěch věci závěrem přece jen poněkud překračují.

Nejde o první dílo tohoto druhu, protože i čeští archiváři si z přednášek katedry pomocných věd historických jistě vzpomenu na dokonce už tři (!) starší příručky a to Stanisława Kętrzyńskiego (vyšel jen první díl 1934; kniha byla vydána dokonce v roce 2008 v reprintu s doslovem J. Dobosze), Karola Maleczyńskiego (Wrocław 1951) a kolektivní dílo tří autorů: Karol Maleczyński – Maria Bielińska a Antoni Gąsiorowski: *Dyplomatyka wieków średnich* (Warszawa 1971). Je ale mezi nimi na jedné a dnešním kompendiem na druhé straně několik zásadních rozdílů. Dvě z oněch tří jsou dílem unius auctoris, třetí pak velmi malého autorského kolektivu a tedy co do koncepce mají už a priori jednotný ráz. Současné kompendium naopak je dílem kolektivním. Ale zásadní rozdíl je v časovém záběru, kdy nový „Handbuch“ přehlíží v podstatě osmisetletý vývoj, zatím co ty předchozí se obírají jen středověkem (oba první spíše ještě ranným a vrcholným).

Autor koncepce celého díla T. Jurek sám je autorem zhruba jedné čtvrtiny textu. Za ním následuje Janusz Łosowski s takřka 17 %. Na zbývajících 11 autorů tak připadá necelých 60 % textu, při čemž vzhledem k rozsahu jednotlivých kapitol je i jejich podíl na díle značně kolísavý. Další zásadní rozdíl je v tom, že všechny tři starší práce jsou limitovány starším pojetím, které výrazně upřednostňovalo, jak bylo naznačeno, středověk. Uvádět v „Jurkově“ diplomacie kvantitativní podíl středověkých a novověkých partií je ovšem v podstatě těžko možné, protože výklady o institucích, které přecházely plynule z pozdního středověku do novověku (centrální kanceláře státu, korunní a litevská registra, církevní instituce, města, šlechtické kanceláře, ale i vesnické úřední produkty, tribunál aj.) nelze takto smysluplně členit. Snad tedy postačí, konstatuje-li se, že se středověk dostává důstojného postavení, i když ani novověk není zkrácen.

Redaktora (a zřejmě i iniciátora) celého díla, profesora Tomáše Jurka není sice třeba představovat, přesto lze aspoň stručně uvést, že jde o jeho důležité práce ediční, které byly porůznu i u nás recenzovány (jde o prameny zemské povahy, rovněž o jeho spoluúčasť na edicích matrik Jagellonské univerzity), ale i o diplomatické a historické analýzy zejména biografického rázu a konečně i velkou práci organizační (mj. redaktor jednoho z nejvýznamnějších polských historických časopisů, mediivistických Roczní-

ků historycznych). Protože dílo takového rozsahu je nad síly jednotlivcovy, podařilo se mu sestavit tým 13 odborníků, jejichž podíl je pochopitelně kolísavý. Jejich alespoň stručná, byť třeba jen dvouřádková charakteristika by českého (a jistě ne jen) čtenáře zajímala, neboť není v personálních otázkách současného pěstování polské diplomatiky vždy dostatečně informován. Stačí tedy říci, že se tu setkáváme s předními odborníky dnes už starší, ale současně i střední generace diplomatiků a archivářů. Uvedme tu vedle K. Skupieńskiego ještě alespoň Marii Koczerskou, Janusze Tandeckiego či Janusze Łosowskiego, kteří přicházejí s větším podílem.

Diplomatika je dnes přece jen jinde než tomu bylo u výše zmíněných starších příruček a tato příručka je tomu zcela práva a možno říci, že i otvírá nové obzory. Základní východiska jsou tu různým způsobem prohlubována, a to jak chronologicky až k počátkům nové doby, tak v souvislosti s obecnou historií, zejména pak správní a vlastně obecně směrem k postižení písemné komunikace obecně. V tom referovaný titul rázně boří dřívější umělé hranice. Ne, že by se dříve práce z oblasti novověku neobjevovaly. Ostatně právě polská věda tu má důležité vstupy; uvedme jen ilustrativně práce A. Tomczaka, od něhož vede cesta už k autorům současným. Byly to však spíše jednotliviny věnované konkrétním správním institucím resp. jejich kancelářím, pokud ale vím, k soustavnému zpracování dosud nedošlo. K poněkud nešťastné samostatné novověké „Aktenkunde“ jako protějšku středověké diplomatiky se dnes snad už nikdo vážně nehlásí a integrálnost studia středověkého a novověkého úředního materiálu není zpochybňována, i když je pochopitelné, že se akcenty práce různé posouvají, i když jedinec tuto látku v její plnosti nemůže badatelsky zvládnout. To ostatně můžeme zřetelně pozorovat už i uvnitř diplomatiky středověké. A třeba už zde říci, že se to dostatečně projevuje i v referované práci, která přináší, resp. musí přinášet i základní informace o obecné terminologii i podává i obligátní obecnou historii oboru, kde můžeme upozornit na několik drobných přehlédnutí¹, jež je následována historií impozantních výstupů, zejména edičních 19. a počínajícího 20. století.

Než přejdu k stručné charakteristice struktury a její náplně, je třeba upozornit na problém, s kterým se v naší domácí problematice nesetkáváme. Jde totiž o teritoriální záběr, který musel autorům způsobovat mnohé problémy, který ale byl v podstatě vyřešen, jak to šlo nejlépe. Neboť polské teritorium nebylo žádnou danou stabilní konstantou, jako tomu v podstatě bylo (a je) v českém kontextu, takže se není co divit, je-li do výkladů integrována např. i diplomatika řádu německých rytířů, či různých východních oblastí a ovšem také v příslušných epochách pochopitelně i Slezska resp. Pomořanska. Celá problematika byla tedy vyřešena v podstatě tak, že flexibilitě polského teritoria byl přizpůsoben i příslušný výklad.

Výše naznačená úvodní – historiografická – kapitola je dílem, k němuž se Jurek spojil s Krzysztofem Skupieńskim. Na ni navazuje v podstatě nové strážlivé a v leccems nové

1 Tak vídeňský Institut für österreichische Geschichtsforschung nebyl založen Th. Sickelem, i když ten mu teprve dal jeho mezinárodní význam, protože ten tam přišel až dva roky po jeho založení (1856) a MGH nevznikla v r. 1825, kdy vyšel první svazek jejich publikací, ale už v r. 1819.

hodnocení nejstarší historie polského dokumentu sahající od konce 10. století (viz proslulý, ale stále záhadný *Dagome iudex*) do sklonku 13. století, jež je opět Jurkovým dílem a kde vývoj vzhledem ke skromnosti materiálu je probírán v jednotném proudu. Otázka deperdit je sice hodnocena střízlivě, mám ale dojem, že „mýtické“ počátky neliterárního zpísemňování v Polsku zůstanou i nadále – stejně jako u nás – zahaleny v neurčitosti, i když vývoj od aktových jednotlivin k plnohodnotné listině je nepochybný. Stejně tak se v úvodních kapitolách vlastního vývoje nutně akcentuje aktivní úloha domácích církevních institucí a jejich vliv na postupný přechod k zpečetěné listině. Převratným (tak jako u nás) se jeví 13. století a to jak po stránce kvantitativní, tak kvalitativní, protože právě radikálně narůstající listinná emise si vynutila zprvu sice ještě primitivní, leč postupem doby se konstituující kanceláře v čele s panovnickou, již s hierarchicky uspořádaným personálem.

Od 14. století pak v důsledku geometrického nárůstu materiálu bylo nutno látku členit horizontálně, i když se tak náznakově nutně dělo už ve století 13. Důraz byl položen na funkci jednotlivých vydavatelských kategorií – struktur, tedy církevní instituce, panovník (králové resp. vévodové) a konečně dokumenty dalších vydavatelů. Tak se dostáváme k strukturám, které překračují hranice staletí. A není divu, že tu nacházíme řadu (nutných) paralel s vývojem českým (až na to, že u nás máme k podobnému dílu ještě velmi daleko, i když analytických prací je k dispozici již impozantní množství).

Zatímco pro dobu do sklonku 13. století termín kancelář se v názvech kapitol ani podkapitol (pochopitelně) nikde neobjevuje, od počátku 14. věku se látka člení podle druhů už naznačených kancelářů, i když leckdy je pro ně užíváno jiných termínů. Tyto jednotlivé bloky knihy mají následující rámcovou osnovu: po rozsáhlé bibliografii, která předchází, je položen důraz na zevrubné zachycení stavu současných znalostí (jakýsi „Gang der Forschung“), kde se dovídáme i o různých vědeckých kontroverzích minulosti i současnosti (a že jich bylo) a pak podle charakteru probírané materie je podána informace o genezi, organizaci, funkci a produktech příslušných kancelářů. Zpracování tak vyrůstá z charakteru příslušných správních struktur. Ten je vždy stručně skicován, při čemž se klade důraz na vyvážené pojednání o kancelářích a v rámci písemnosti jde o jejich členění podle daných účelů: administrativní, hospodářské a obecně společenské.

Počínaje pozdním středověkem se tak kniha člení na následující bloky: Kanceláře centrálních zařízení státu od 14. do 18. století, mezi něž jsou počítány polská královská kancelář, ale i velkoknížecí litevská kancelář a kanceláře nejvyšších státních úředníků a jejich způsob úřadování. Návnazná samostatná kapitola patří Korunní resp. Litevské metrice. V ní v podstatě jde o řady register výše zmíněných kancelářů, i když v nich původně šlo o jejich daleko širše koncipované registry, z nichž zbyly jen svazky register, zdaleka ovšem nedochovaných v původním stavu. Tak u té korunní, jež je s mezerami dochována od poloviny 15. století se předpokládá, že byly vedeny už od 1. půle 14. věku. Návnazně jsou charakterizovány knížecí kanceláře na Mazovsku, registry šlechtických regionálních soudů a úřadů, jakož i „hradové“ registry (księgi grodzkie), tj. regionální soudní místa pro šlechtickou spornou i nespornou jurisdikci. Zde stojí za to

upozornit na tabulku na s. 288, podávající přehledně transformaci jednotlivých kategorií knih těchto úřadů v průběhu 15. až 18. století.

Už jen v rychlosti je třeba vypočítat následující kapitoly: akta Korunního tribunálu a různých centrálních, více či méně krátkodobých soudů vzniknuvších v případech bezkráloví či z věcných příčin okamžité politické situace, tak např. tzv. Akta sądów kapturowych (v obecné polštině znamená kápě, čapka apod., v správním kontextu pak soud pro kriminální kauzy v dobách konfedačních), kanceláře katolických církevních institucí, v jejichž rámci je podána nejen informace o písemnostech pozůstalosti krakovské univerzity² z pera T. Jurka, ale i stať autorky celého tohoto bloku M. Koczerské, jež v tomto církevním rámci sleduje, ale snad až příliš stručně i veřejný notariát, který by si zasloužil zevrubnější samostatnou pozornost (stačí jen upozornit na řadu vynikajících zpracování: Fritz Lusckek, A. Gašiorowski, K. Skupieński či nejnověji N. Kersken). Zmínky jsou ovšem roztroušeny porůznu i v jiných státech, ale přesto.

Následují výklady o ostatních církvích (včetně jednoty bratrské) i částečně o jejich sfragistice (jež je sledována i jinde, tak zejména v partii o řádu německých rytířů), dále o problematice diplomatiky městské, ale i měšťanské, vesnické (tu pochopitelně jde až o materiál výlučně novověký, i když s nesmělými počátky třeba počítat také už v pozdním středověku) a kanceláře „soukromé“ (ten termín nepovažuji za zcela výstižný, protože fungující kancelář předpokládá existenci jisté správní struktury a ta je nutnou součástí nějakých vyšších organizačních celků), čímž se v podstatě myslí správní centra šlechtického velkostatku, i když tam poněkud překvapivě nacházíme i hutnou stať Jurkovu o soukromém pozdně středověkém dokumentu. Jurek následně připojuje i desetistránkovou stať (kniha má ovšem foliový formát!) o pozdně středověké diplomacie slezské. Diplomacie oblasti západopomořanské v téže epoše (A. Gut) či křižáckých Prus (J. Tandecki) jsou věnovány další kapitoly. U posléze jmenované mi v bibliografii chybí, pokud jsem něco nepřehlédl, některé práce Klause Neitmanna či upozornění na reprint základního pramene pro hospodářskou historii řádu počátku 15. století, proslulý Tresslerbuch.

A konečně je věnována pozornost přežívání starých kancelářských forem v historických polských teritoriích v průběhu 19. století (A. Górak a W. Kwiatkowska), což je třeba zvláště ocenit. I když takřka všechny větší tématické okruhy mají svá vlastní shrnutí, patří poslední slovo opět T. Jurkovi, který se zamýšlí nad obecnou funkcí písemné komunikace v Polsku (ale svým způsobem i obecněji) v průběhu staletí. Ze z 34 obrazových příloh většina (rovných 20) čerpá ze středověkého materiálu, nepřekvapuje. Ukázka č. 23 je svým způsobem bohemikum, protože má adresátem poznaňskou komunitu českých bratří.

2 Tu odkazuje autor na stati našich autorů Marie Haasové-Jelínkové a Beránkovy. Třeba dodat, že první jmenovaná stať byla určena pro nikdy nevyšší 10. svazek SPDHP a je dochována jen v několika desítkách autorských separátů – i to ovšem naznačuje fundamentální záběr autorův – je jím opět redaktor díla T. Jurek, který v jednotlivostech vstupuje i jinde do problematiky novověku.

Pokud jde o funkční užívání české literatury, je třeba s uznáním konstatovat, že – zejména právě v Jurkových partiích, ale vlastně všude, kdy to nejspíš přichází v úvahu – je užívána v potřebném, skoro by se chtělo říci, že impozantním rozsahu. Není pochyb o tom, že kniha najde ohlas u českého čtenáře. A jistě se nemylím, řeknu-li, že u starších – středověkých partií to budou hlavně historici, kteří knihu vezmou s prospěchem do ruky, zatím co u statí novověkých půjde především o archiváře, kteří v ní budou moci najít nejen srovnávací materiál k českému vývoji, ale v řadě případů i bezprostřední metodickou inspiraci pro vlastní práci.

Závěrem se mezi prosbou a přáním. I když svým způsobem chápu, že se redaktor nepustil pro subjektivní nevděčnost do sestavení rejstříku, je toho třeba litovat vzhledem k objektivní potřebě. Je to právě rozsah, bohatost informací a diverzita obsahu knihy, které jak jmenný, tak věcný rejstřík zřetelně vyžadují (tak např. poučení o formulařových sbírkách čtenář těžko shledává, ba zdá se, že jejich význam není vždy dostatečně doceňován; srv. např. s. 126), ale jde i o takové podpůrné a diplomatické kategorie doprovázející výklady v plném rozsahu podávané materie, jako jsou termíny archiv, různé kancelářské funkce, posuny v užívání jazyka – jazyků ale mnoho dalšího). A ještě jedno desiderium je možno vyslovit. Týká se to seznamu literatury, která je použita až v udivující míře, ale je uložena v řadě bibliografických přehledů, které předcházejí jednotlivým kapitolám, či v takřka dvou tisících poznámek (!) a tak zůstává její dosah a význam do značné míry skryt. Sestavena v abecedickém pořadí by byla sama o sobě znamenitou pomůckou přesahující hranice vlastní knihy. Skoro by se chtělo říci, že by bylo možno očekávat druhý, dodatkový sešit, který by všechny tyto technické záležitosti vyřešil a který by byl v oddělené formě pro praktické použití dokonce výhodnější, než kdyby se tak dělo v jediném svazku (tu by mohl být jakousi inspirací rejstříkový svazek Hanse Schulzeho k Bresslauově klasickému Handbuchu z r. 1960). Ale v úvodu knihy žádný náznak, že by se něco takového chystalo, nenacházím, takže nezbyvá, než ve formě „suplikace“ alespoň na tomto místě na toto závažné desiderium upozornit. Byl by to znamenitý dárek pro uživatele, znamenalo by to ovšem, bohužel, mnoho mechanické práce pro autory resp. redaktora a jeho pomocníky. Jsem si ale jist, že by to uvítali všichni potenciální uživatelé a užitnost knihy by výrazně stoupla. Věta, která je v budoucnu nasnadě, totiž „Podívej se do Jurka“, by jistě získala větší frekvenci. Nebo by bylo možno doufat, že by to alespoň částečně spravil dodatečně připravený CDRom? Tak významné dílo by si to či ono z právě postulované „supliky“ určitě zasloužilo (nejraději ovšem vše), stejně tak jako cizojazyčné, a možno přímo říci, že německé resumé.

Možno uzavřít stručně tím, že editorem v úvodu citovaného *Propertia*, totiž *in magnis et voluisse sat est*, lze doplnit dodatkem *quod maximum in modum factum erat*.

Ivan Hlaváček.

Dyplomatyka staropolska, pod redakcją Tomasza Jurka, Wydawnictwo DiG.. Warszawa 2015, 559 s. + 34 foto.

NOVÝ KLÍČ K HRADU SIMANCAS

Španělský královský archiv uložený od 16. století na hradě Simancas v centrálním Španělsku představuje jedno z nejdůležitějších míst na pomyslné evropské mapě hlavních center historického bádání. Celkem 56 hradních sálů vyplněných více než 80.000 fascikly obsahujícími odhadem přes 30.000.000 dokumentů poutá již od otevření archivu veřejnosti v polovině 19. století zájem badatelů z celého světa.

Je potěšitelnou skutečností, že se španělská archivní mekka stala velmi brzy i cílem badatelských pobytů českých historiků, kteří neváhali a neváhají podnikat poměrně náročnou cestu korunovanou ovšem velmi důležitými úspěchy. Prvním českým badatelem, který Simancas navštívil v roce 1860, byl Antonín Gindely, který zde identifikoval ve zprávách španělských vyslanců u císařského dvora prameny mimořádného významu pro řadu otázek dějin před- a pobělohorských Čech, třicetileté války a stavovského povstání. Gindelyho poznatky vtělené do jeho nejznámějších prací¹ podnítily další badatele i příslušné vědecké instituce, aby se pokusily o systematictější výzkum v tomto archivu. V roce 1897 navštívil jako zástupce vídeňského Válečného archivu Simancas Josef Paldus s úkolem prozkoumat prameny k dějinám války o dědictví rakouské v letech 1740–1748. S odstupem publikované Paldusovy vzpomínky a první popis archivu zakládají pozoruhodnou tradici publikací kombinující prezentaci vědeckých výsledků cesty s literárním zpracováním impresí, které návštěva Simancasu u jednotlivých badatelů vyvolala.² Stejně jako jeho předchůdci i následovníci byl i Josef Paldus zcela vyčerpán strastiplnou cestou, ale i ohromen majestátností simancaského hradu i jeho archivním bohatstvím.³ Neváhal například vtělit do svého spisu i pověst o tom, kterak v nočních hodinách roní simancaské věže slzy nad současnou generací.⁴

Shodou okolností ve stejném roce, kdy Paldus publikoval svou práci, navštívili Simancas dva čeští badatelé, jejichž výsledky jsou pro další bohemikální výzkum ve Španělsku klíčové. Pracovník Archivu Země české Josef Borovička pověřený Zemským výborem Království českého shromáždit ve Španělsku materiály pro edici Sněmy české

1 Gindely, Anton: Rudolf II. und seine Zeit. Prag 1863; týž: Dějiny českého povstání léta 1618 I–IV. Praha 1870–1880.

2 Paldus, Josef: Simancas und sein Archiv. Erinnerung aus Spanien. Wien 1909.

3 Paldus, J.: Simancas, s. 7: „Dort ist Simancas, das sehnsüchtig erwartete castillo mit dem grössten Archive des Königreiches und seinen Schätzen – ich bin am Ziele“.

4 Tamtéž, s. 8: „Die Benützung der Archivalien war nur bis 1 Uhr nachmittags gestattet, dann schlossen sich die Pforten, der gewaltige Schlüssel des äusseren Burgtores wurde umgedreht, der Cerberus in Gestalt des Portiers nahm ihn in seine Obhut und Grabesstille herrschte in der Fortaleza, nur von den altersgrauen Mauern bröckelte hie und da ein Steinchen ab. Es geht die Sage, dass in einsamen Nächten die Türme von Schloss und Kirche, diese Giganten aus Stein, einander Gesellschaft leisten, gegenseitig klagen und reiche Tränen vergiessen über die jetzige Generation.“

pro léta 1605–1617 se sice svěřoval s částečně depresivními náladami simancaského pobytu,⁵ podařilo se mu však kromě vlastního výzkumu vytvořit rovněž důležitou práci z oboru novověké diplomatiky, později dokonce uznanou jako práci habilitační.

Společně s Borovičkou přezdívaným v simancaském prostředí Don Pepita pobýval ve stejném roce v Simancasu rovněž jeho krajan zvaný Don Amador, tedy pozdější vrcholný československý diplomat Vlastimil Kybal. Stejně jako Paldus nebo Borovička musel i Kybal podniknout strastiplnou cestu, na kterou neváhal na radu přátel pořídit rovněž speciální jídelní lístek a také revolver, jak se našťáště ukázalo, obojí zbytečně. „Cesta byla památná, byla pověstná, poněvadž cílem jejím bylo tříměsíční archivní studium za letního vedra podniknuté ve španělském hradě Simancas, který se nacházel v pustině Staré Kastilie a právě proto měl strašlivou pověst v kruzích historických badatelů. Bylo známo, že tam jeden badatel zemřel a každý odvážlivec musel být připraven na těžký život v oné tvrdé a daleké zemi, jež se všem jevila jako *Finis terrae*,“ vzpomínal později Kybal.⁶ Úkolem Vlastimila Kybala, jehož výzkum byl financován Komisí pro novější rakouské dějiny a Českou akademií věd a umění, bylo především shromáždit prameny k dějinám stavovského povstání v letech 1618–1620, tedy bezprostředně navázat na výzkum Gindelyho. Z publikací různého typu, které Kybal postupně zveřejnil, je patrné, že jako málokdo jiný pochopil klíčový význam zdejších pramenů pro české dějiny. Samotným Simancasem,⁷ ale především jeho pramenným bohatstvím, byl zcela fascinován.⁸ Vysoce oceňoval rovněž liberální opatření v otázce přístupnosti archivu, která byla upravena dekrety z let 1887 a 1901.⁹

5 Borovička, Josef: Archiv v Simancasu. Příspěvek ke kritice zpráv španělských vyslanců. Zprávy Českého zemského archivu 3, 1910, s. 115–180, zde např. s. 118: „*Simancas sám – fiel y vencedor, věrný a vítězný – dle souhlasného svědectví všech historikův, kteří kdy jej navštívili... je velmi bídná vesnice asi o 300 staveních a 1200 obyvatel*“; tamtéž, s. 119: „*A tak pobyt v Simancasu, protáhne-li se déle a nepřijdou-li cizí badatelé, může se změnit v osamělost časem dosti tíživou.*“

6 Paměti Vlastimila Kybala I, vyd. Jaroslav Hrdlička – Jan B. Lášek. Praha 2012, s. 160.

7 Kybal, Vlastimil: Simanky. In: Drobné spisy historické, část I. Z cest a archivů. Praha 1915, s. 23–24: „*Tvrďý a mohutný hrad simancasský, obecně „castillo“ zvaný, v němž archiv jest od staletí chován, bývá zdáli poutníku vstříc a poutník, který ví o jeho bohatství a který vidí kolem sebe nezvyklou pustotu, zvědavě vyhlíží na ves, k hradu přilepenou, a hledá v ní úzkostlivým pohledem domu, v němž by mohl po tři měsíce lásky býti živ.*“

8 Tamtéž, s. 28: „*že přes všechny svízele a strasti a přes vysilující práci v archivu může se přece mladý historik vrátit „z věrných a vítězných“ Simank netoliko s bohatou kořistí vědeckou a ovšem i se žaludkem pováživě pokaženým, nýbrž i se vzpomínkami plnými pitoreskních detailů a prohrátých sympatiemi k lidu celkem přívětivému, poctivému, vzácně strážlivému a skvěle nadanému přirozenou noblesou, umírněností a uhlazeností...*“; tamtéž, s. 30: „*Co se dějin českých týče, obsahuje simancasský archiv hojně depeše španělských vyslanců z Prahy a z Vídně, v nichž se o českých událostech promlouvá, a mimo to tajné konsulty čili protokoly státní rady španělské v Madridě, v nichž se mluví neodkryté o českých událostech a uvádějí se podrobně nejen úsudky politiků namnoze vynikajících a veskrze vlivných, nýbrž i prostředky, jakých v zájmu společné dynastie a světové politiky mají dotyční vyslanci užiti v českých zemích, tak aby veřejné poměry jejich vyvíjely se v souladu se zájmy dynastie a státu.*“

9 Kybal, Vlastimil: Über die Bedeutung des General-Archivs zu Simancas für die neuere Geschichte Oesterreichs. Wien 1910, s. 5: „*Man kann sagen, dass durch diese Dekrete der Schlüssel zu den spanischen Staatspapieren ... jetzt den Händen des wissenschaftlichen Publikums ausgeliefert wurde...*“; tamtéž, s. 6: „*Heute gibt es wirklich kein zweites Archiv in Europa, in welchem der Forscher mit grösserer Freiheit und mit freundlicher Unterstützung von Seiten der Archivbeamten arbeiten könnte, wie das von Simancas*“.

Ediční řada *Monumenta Bohemiae Septimancana*, kterou Borovička s Kybaelem v roce 1909 in situ promysleli, sice realizována nebyla, českým badatelům se však do španělského královského archivu dařilo občas zajet i v meziválečném období.¹⁰ V poválečném období byla tradice z pochopitelných důvodů přerušena, šťastnou souhrou okolností mohl být jen občas realizován krátkodobý badatelský pobyt. Po roce 1989 byly badatelské pobyty ve Španělsku obnoveny, nejsou sice předmětem systematického výzkumu, nicméně jsou bohudíky přirozenou součástí historického výzkumu k příslušným tématům.¹¹

Z uvedeného krátkého přehledu je patrné, že česká historiografie vedle vlastního programu bohemikálního výzkumu vnímala vždy jako velmi důležitý i vlastní historický vývoj simancaského archivu jako mimořádného archivního souboru. O uložení královského archivu na simancaském hradě rozhodl v roce 1540 císař Karel V., jeho rozhodnutí však systematicky rozpracoval jeho syn Filip II., který může být směle pokládán za hlavního tvůrce archivu. Sám Filip II. přezdívaný „papírový král“ (*rey papepero*) přikládal úředním dokumentům mimořádný význam a mimořádnou pozornost věnoval i královskému archivu. Tato pozornost byla projevna nejen formou normativní, ale i reálným vlivem na vybudování, uspořádání, vybavení (včetně stavebních přestaveb hradu) a personální zajištění archivu. K poslednímu bodu lze zdůraznit především osobnost královského archiváře Diega de Ayala, který svůj úřad zastával v letech 1561–1594 a je autorem rozsáhlé archivní instrukce z roku 1588.

Pozornost dějinám simancaského archivu vycházela především z domácí španělské historiografie a zde pochopitelně hlavně z řad vlastních zaměstnanců archivu. V posledních desetiletích se dějinám archivu věnuje především jeho dlouholetý ředitel, významný španělský archivář a historik José Luis Rodríguez de Diego.¹² Zásadním způsobem se do řady historiků královského archivu v Simancasu nyní zařadil rovněž svou doktorskou prací rovněž Marc-André Grebe.

Marc-André Grebe vystudoval historii v Kolíně nad Rýnem a dále španělská a latinskoamerická studia v Barceloně a v Bielefeldu. Věnoval se řadě témat, především problematice nacionalismu, španělskému kolonialismu a vzniku národních států ad.

10 Viz např. Lenz, Jaroslav: *Kulturní styky česko-španělské v zrcadle dějin*. Praha 1930; Chudoba, Bohdan: *Španělé na Bílé hoře*. Praha 1945. Česká bádání v Simancasu dále shrnuje Polišínská, Milada: *120 años de estudios checos en el archivo general de Simancas*. *Iberoamericana Pragensia* 16, 1982, s. 211–215; nově též Kroužil, Vojtěch: *150 let českého historického výzkumu na hradě v Simancasu*, www.dosmundos.cz/?p=480 [14. 4. 2016].

11 Viz např. Marek, Pavel: *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna*. České Budějovice 2005; týž: *Klientelní strategie španělských kráľů na pražském císařském dvoře konce 16. a počátku 17. století*. *Český časopis historický* 105, 2007, s. 40–88; týž: *Problematika šlechty a raně novověkého panovnického dvora v současné španělské historiografii*. *Folia historica Bohemica* 23, 2008, s. 317–335; Kroužil, Vojtěch: *Diplomatické mise dvou větví habsburské dynastie 1577–1583*, diplomová práce FF MU, Brno 2010.

12 Viz např. Rodríguez de Diego, José Luis: *Instrucción para el gobierno del Archivo de Simancas*. Madrid 1989 a řada dalších prací.

Průmětem tohoto zájmu je pak zmíněná disertační práce obhájená v roce 2010 na univerzitě v Bielefeldu jako součást většího projektu zaměřeného na latinskoamerickou oblast.

Podstatou Grebeho práce je propojení dějin archivu s obecnými tématy výzkumu dějin byrokratické a způsobů řízení státu, rekonstrukce jemných struktur státní administrativy, výkonu moci a akumulace informací důležitých pro správní vědění. Archiv je tak s využitím poznatků, které formuloval například britský historik Peter Burke,¹³ chápán především jako instituce akumulující správní vědění, pojišťující panovnickou a státní moc a jako základní opora vlády a zároveň její symbol.

Grebe předpokládá, že archivní dějiny jsou tehdy smysluplné, pokud jsou součástí širšího kontextuálního pohledu.¹⁴ Hlásí se v tomto smyslu k autorům, kteří chápou dějiny archivnictví jako součást správních dějin (Verwaltungsgeschichte) a dějin způsobů vládnutí (Herrschaftsgeschichte).¹⁵

Marc-André Grebe se pokusil analyzovat roli archivu jako mocenského centra se správním, ale i symbolickým významem na příkladu španělského královského archivu v období vlády Filipa II. Díky kombinaci tradičního správně historického pohledu a nových metod související s výzkumem teorie moci a její aplikace dosáhl pozoruhodných výsledků a jeho monografie může být pokládána bez velkých rozpaků za modelovou příručku. Základem Grebeho výzkumu je pochopitelně rozbor relevantních písemností, zde zejména příslušných normativních pramenů, nicméně jeho komplexní pohled s pokusem o obecnější závěry je jistě inspirativní i pro budoucí výzkum.

Grebe na počátku definoval profil svého výzkumu tak, že se chtěl zaměřit na otázku, zda lze pomocí analýzy španělského královského archivu poznat správní chod ve Španělsku 16. století.¹⁶ Svou práci rozčlenil na pět základních kapitol.

13 Burke, Peter: *Papier und Marktgeschrei. Die Geburt der Wissensgesellschaft*. Berlin 2001, s. 163n.

14 Grebe, M.-A.: *Akten, Archive, Absolutismus?*, s. 22: „*Archivgeschichte nur sinnvoll ist, wenn sie einzelne Institutionen in einem breiten historischen Kontext einordnet.*“

15 Za průkopnické práce zde označuje především díla Petera Rücka, Axela Behneho a José L. Rodríguez de Diego. V této souvislosti je možné zmínit průkopnickou práci Rück, Peter: *Die Ordnung der herzoglich savoyischen Archive unter Amadeus VIII. (1398–1451)*. *Archivalische Zeitschrift* 67, 1971, s. 92n. s programovou myšlenkou: „*Der Rückstand der vergleichenden Archivgeschichtsschreibung gegenüber der schon weit fortgeschrittenen Erforschung der Bibliotheksgeschichte ... ist begründet im wesentlichen Unterschied zwischen Archiv und Bibliothek selbst, dann in der Tatsache, dass das Forschungsinteresse der historischen Hilfswissenschaften bis vor kurzem meist da aufhörte, wo die Archivgeschichte einsetzen müsste.*“ Dále k tomuto pojetí viz Rodríguez de Diego, José Luis: *Archivos del Poder, Archivos de la Administración, Archivos de la Historia* (s. XVI–XVII). In: *Historia de los Archivos y de la Archivística en España*. Valladolid 1998, s. 29–42; Hochedlinger, Michael: „*Geistige Schatzkammer Österreichs*“. *Zur Geschichte des Haus-, Hof- und Staatsarchivs 1749–2003*. In: *Das Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Geschichte – Gebäude – Bestände*. Innsbruck 2003, s. 16–40.

16 Grebe, Marc-André: *Akten, Archive, Absolutismus?*, s. 25: „*Das Ziel ist hierbei, die Wechselwirkungen zwischen der Institution Archiv und dem administrativen Gesamtapparat der spanischen Habsburger durch diese konzeptionelle Anordnung nachvollziehbar und rekonstruierbar zu machen. Die Stellung des Archivs innerhalb der Administration, seine Rolle im machtpolitischen Gesamtgefüge sowie seine Funktion als Herrschaftsinstrument werden ebenfalls im Fokus des Interesses stehen, wobei das Kronarchiv als Organisation verstanden werden soll, die in soziale Machtgeflechte einbezogen war.*“

V první se věnoval vzniku, výstavbě a organizaci archivu. Podrobně rekonstruuje důvody vzniku archivu, především s využitím normativních pramenů a korespondence archivářů. Dále si všímá stavebních úprav simancaského hradu pro účely archivu. Podrobně dále rekonstruuje každodenní správu archivu, jeho symbolický, funkční a konceptuální význam i jeho vnitřní chod. S využitím předchozích badatelských výsledků Josého Luise Rodrigueze de Diego se rovněž zaměřuje na korelaci s institucemi, na kterých byl archiv závislý (v tomto směru výzkumu spatřuje osvětlení politických, psychologických a antropologických základů archivních dějin). Nemenší pozornost je pak věnována osobnostem archivářů, především Diega de Ayala a rozboru jeho instrukce z roku 1588.

Ve srovnání s analytickou první kapitolou práce působí ostatní kapitoly jako jistý doplněk práce. Jsou ovšem věnovány velmi důležitým tématům. Ve druhé kapitole autor zařazuje simancaský archiv do současné „Wissenspolitik“ španělského království, kterou definuje jako sběr, uchovávání, využívání, popř. potlačení informací prostřednictvím státního aparátu. V archivu jako v jistém úhlu pohledu represivní instituci tak vidí autor stabilizační prvek, oporu státní moci, která zasahuje i do vědeckých prací jednotlivých archivářů.

Třetí kapitola je věnována podrobně vlastní hierarchii fondů a jejich uspořádání. Ve čtvrté kapitole autor rozpracovává vztah archivu a státní správy, především využívání archivu pro správní praxi a každodenní výkon státní moci. V poslední kapitole je pak velmi objektivně vnímán královský archiv jako tzv. místo paměti.¹⁷ Je kladen důraz na identitu archivu v rámci státní správy i jako součást písemné kultury,¹⁸ je zkoumán jeho symbolický význam, architektura a zařízení.

Marc-André Grebe předkládá závažnou práci nejen pro dějiny španělského královského archivu. Podařilo se mu zároveň postihnout důležitou proměnu funkce archivů, které se stávají přirozenou součástí státní správy a stávají se z panovnických archivů archivy státními. S tímto zjištěním souvisí úzce i akcentování role archivu jako politického nástroje.¹⁹

Jan Kahuda

Grebe, Marc-André: Akten, Archive, Absolutismus? Das Kronarchiv von Simancas im Herrschaftsgefüge der spanischen Habsburger (1540–1598), Vervuert. Frankfurt am Main 2012, 755 s.

17 Nora, Pierre: Zwischen Geschichte und Gedächtnis. Berlin 1990.

18 Grebe, M.-A.: Akten, Archive, Absolutismus?, s. 27: „Archivgeschichte soll dabei als Kritik der historischen Entstehungs-, Ordnungs- und Auswahlkriterien schriftlicher Überlieferung betreffen werden“.

19 Tamtéz, s. 698: „Zum Stellenwert und der Rolle des Archivs in Simancas innerhalb der Verwaltung kann abschliessend konstatiert werden, dass das Archiv einen festen Platz im politischen Gefüge der Habsburger-Verwaltung einnahm und die grosse Wertschätzung Philipps II. wie auch der Sekretäre genoss.“ Podobně v daleko menším rozsahu Kammerhofer, Leopold: Die Gründung des Haus-, Hof- und Staatsarchiv 1749. In: Archivprozesse. Köln 2002, s. 81–88.

ARCHIVÁŘ A HISTORIK JIŘÍ PEŠEK OSLAVIL – PREZENTOVAL DŮSTOJNĚ SVÉ ŠEDESÁTINY

Bylo by možno při této příležitosti hovořit o Peškově (*10. února 1954) činnosti archivářské (potažmo také „špeditérské“ jak s oblibou říká) ve službách pražského městského archivu, ale i vědecké, pedagogické, recenzentské, organizační in foro interno, stejně tak ale, ba možná někdy více, i pro foro externo. Nebude to mít případný životopisec (životopiska ? životopiskyně ?) jednoduché, bude to ale v každém případě práce zajímavá. Nevím ovšem, jak tomu bude se svědectvím nejosobnějším – korespondencí, zdali ji po desetiletích badatel najde ve vzorně vytištěné papírové formě z e-mailů, či zda bude muset úporně hledat v různě zapadlých a spíše jen náhodou nesmazaných souborech. Na tomto místě půjde ovšem jen o upozornění na literární efekt tohoto jubilea.

Pešek se původně profiloval jako badatel (pominu-li účast na publikaci seminárky z pozdně středověkých hospodářských dějin) v kulturních dějinách raného novověku, pro což mu poskytoval materiál přes všechny ztráty stále bohatý pražský městský archiv. I když tuto problematiku nikdy zcela neopustil, rozšířil během doby – tak jak to zejména nabídlá doba po roce 1989 s možností volných kontaktů se zahraničím, zejména s „osudovým“ Německem – svůj zájem na dějiny nové a nejnovější a intenzivní styky i s tímto prostředím. To se velmi konkrétně obrází zejména v jeho kritických a nesmlouvavých recenzích na mnoha forech (a ovšem i pro domo), ale i ve více či méně programových statích, takže běžný historik těžko mohl bez velkého nasazení jejich šíři obsáhnout. To ostatně platí i o Peškových pragensiích v užším slova smyslu.

Byl to dobrý nápad místo obligátního „Festschriftu“ zaměřit se na ony dva klíčové Peškovy okruhy, totiž pragensie a recenzi a vůbec publikační činnost v naznačených směrech. V následujících řádcích tak půjde o to, představit dva níže citované svazky, které k jeho jubileu vyšly a právě řečené zřetelně dokumentují. Jim, resp. tomu historiografickému svazku o jednu dekádu předchází podobně koncipovaný svazek, který tu ovšem může být jen registrován¹. Podotýkám předem, že svým rozsahem mohou oba „jubilejní“ svazky „slabší povahy“ odrazovat. Ale právě před tím bych je chtěl následujícími řádky varovat, neboť uchylovat se k těmto knihám znamená ušetřit si čas hledáním, často složitým a leckdy možná i marným, neboť

1 Pešek, Jiří: Německé dějiny optikou recenzenta. Praha 2004, 277 s. Tu je důležitý podtitul Literatura o dějinách německy mluvící střední Evropy 19. a 2. století v recenzích J. P. z let 1990–2002. Obsahují i texty, které se ze zaměření Peškovy bibliografie z r. 2014 vymykají.

v obou případech jde o výbory – soubory rozprav, točících se sice kolem dvou Peškových osudových témat, nicméně uveřejněných často na místech různě odlehlých. Jsou to tedy Praha od raného novověku takřka do současná a historiografie posledního čtvrtstoletí, zejména německá. Oslavenec promine (aspoň doufám), konstatuji-li, že zejména s druhým tématem je neodlučitelně spojeno „peškování“ („peškování“ ?), povětšinou oprávněné, různých přešlapů současných historiků i faktopisců (dle Třeštíka). Našich i zahraničních. Nejdříve základní faktografie:

Jeho Praha. Výbor statí Jiřího Peška k dějinám Prahy (Documenta Pragensia Supplementa V), uspořádaly Olga Fejtová, Kateřina Jišová, Martina Power a Hana Svatošová, Scriptorium. Praha 2014, 815 s.

K této knize připojený závěrečný bibliografický soupis Peškovy literární produkce, který je členěn podle žánrů příslušných textů, překvapí, ba zaskočí i toho, kdo si myslí, že Peškovy aktivity víceméně soustavně sledoval a je dostatečně informován. Zpravidla ovšem není. Jde totiž o 381 pragensiálních bibliografických položek sestavených Hanou Svatošovou, kde vedle článků jsou výrazně zastoupeny i jeho aktivity jako (spolu)autora a editora knižních titulů s pražskou tematikou, která ovšem často přechyluje i k obecnějším otázkám. Jen jedna drobná připomínka technického rázu: je škoda, že v ní nebyly graficky vyznačeny ty položky, které vešly do zde referovaného sborníku.

Setkávání s Klio. Studie z dějin dějepisectví, Academia. Praha 2014, 884 s.

Zde žádná širší Peškova bibliografie nepřichází (o připojené obecné bibliografii bude učiněna zmínka níže), takže je třeba se pro dobu do r. 2004 obrátit k výše zmíněné publikaci s tím, že leccos z evidence „Peškián“ i jen v těchto dvou směrech může zatím z poslední dekády uniknout.

Snad ani není třeba připomínat, že Peškova bibliografie se mezitím rozmnožila o další tituly, které ovšem nelze už připomínat. Jednu výjimku přesto musím udělat. Je to totiž českým poměrům se vymykající znamenitý a svým způsobem ke „Klio“ se přimykající sborník o německých historických a kulturně historických ústavech mimo vlastní Německo². Jejich význam značně překračuje – byť už tak velmi široký – pouhý historický rámec, neboť tyto ústavy se stávají důležitým kulturně politickým, daleko historiografii přesahujícím fenoménem. To Pešek se svými spolupracovníky přesně postihl a doufám jen, že knihu z našich politiků dostali alespoň pánové místopředseda vlády Bělobrádek a ministr kultury Herman, aby měli o čem přemýšlet...

2 Jde o jím společně s Lucií Filipovou redigovaný sborník Věda a politika. Německé společenskovední ústavy v zahraničí (1880–2010) z r. 2013. Viz i můj referát v Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken 94, 2014, s. 403n.

Obraťme ale pozornost k oběma referovaným knihám. Tu je ovšem třeba nejdřív připomenout, že v nich otištěné stati jsou publikovány v původním znění, tedy nebyly – jak se to někdy děje – různě doplňovány. Snad došlo jen na opravu tiskových chyb (byly-li, což při Peškově exaktnosti není vůbec jisté).

Čtenář nebude jistě předpokládat, že by v následujícím mohlo jít o soustavné zhodnocení oněch 1700 předkládaných stránek. Ambice referentovy jsou podstatně skromnější. Chtějí zdůraznit dvě základní, do značné míry pedagogicky vyhlížející (doufám, že toto konstatování možného čtenáře neodradí) a vzájemně se křížící či doplňující konstatování mířící do archivářských řad. Jednak jde o to, že klasický archivář (uvědomuji si nárůst archivních pracovníků, kteří nejsou „klasickými“ archiváři, i když ani jim by tato četba neuškodila) má subjektivní – alespoň morální – povinnost věnovat se i literárnímu vytěžování svých (ovšem nejen svých) archiválií. A s tím ovšem nutně souvisí i to, že by mu měla být stejně tak povinností i orientace v historické produkci jako takové alespoň v širším kontextu jeho regionu. Obě prezentují dobře obě uvedená Peškova díla, která vycházejíce z jeho archivářství přecházejí do historiografie. Obě tak mohou velmi účinně „archiváři polem pracujícím“ být nápomocny orientovat se poměrně pohodlně v otázkách obecnější povahy. K tomu lze jen dodat, že si sice lze v obou knihách „říkat“ i doma či na chalupě, nicméně platí, že by tato četba měla být i součástí archivářovy práce úřední.

O Peškových pragensích lze úvodem říci aspoň tolik, že doprovázejí jeho práci monografickou, kde je autorem či spoluautorem velkých podniků knižních, zejména v plodné spolupráci s Václavem Ledvinkou. Ten ostatně do příslušného svazku napsal poeticky laděný, přesto však faktograficky dostatečně zřetelný úvod. Nicméně třeba už zde konstatovat, že by tyto velké přehledy těžko mohly ve stejné kvalitě vzniknout, kdyby nebyly „podkládány“ právě oněmi sondami do nejrůznějších forem pražské každodennosti, ale i do událostí přelomových. Že se tu dostává mnoho místa zejména historii kulturní, není překvapením. Je to sice dáno Peškovým bližším zaměřením, ale odpovídá to současně dostatečně zřetelně i významu, který kultura v pražském dění měla. Snad ještě třeba připomenout, že několik rozprav je publikováno německy.

Není překvapením, že jde skoro vesměs o stati v prvním resp. v třetím oddílu. Kniha se totiž člení rámcově do pěti částí. První zní: *Praha – město v proměnách času* a přináší celkem 14 titulů, často přehledového rázu (z toho pět německých), které časově začínají založením Karlovy univerzity, končí ale až rokem 1989. Že bych tu raději viděl, kdyby titulok stati *Prag auf dem Weg zur kaiserlichen Residenz (1483–1583)* byl doplněn číslovkou *auf dem zweiten Weg*, autor jistě pochopí. Od druhé části, která je věnována *pražské univerzitě v kontextu města* jde už o studie takřka vesměs analytické, nicméně opět jdoucí až do nové doby, v tomto případě do roku 1945 (z osmi z nich je polovina psána německy). Klíčová partie se ale zabývá *měšťany a kulturou v jejich každodenním životě* (17 statí, jedna německá). Podstatná část je věnována knižní kultuře a v jejím rámci zejména knihtiskařským oficínám,

ale nahlédneme také do pražských měšťanských zbrojnic v době těsně předbělohorské, ale rovněž přes rameno i malířům Chitussimu či Brožíkovi a sledujeme též sbírku na nové Národní divadlo. Jde tu sice jen o tři stránky, nicméně připojená mapka přitom hovoří více než zřetelně. Knihu posléze uzavírají tři studie z pražské chudinské problematiky 19. a 20. století. S výjimkou těch velkokonturových statí úvodního bloku jsou tyto příspěvky takřka vesměs vybudovány na dosud nevydaném původním materiálu. To hovoří už samo za sebe a není tudíž potřeba žádného dalšího soudu.

Rovněž Klio svazek je strukturován do čtyř bloků. Ty jsou ovšem zcela jiného zaměření, neboť zde jsou Peškovi povětšinou vlastním pramenem už historiografické texty, jež podrobuje analýze resp. jsou mu podkladem pro vlastní úvahy. Co tu je ale zejména s povděkem uvítat, je následující novum. Každému z těchto bloků předchází totiž nově koncipované úvodní slovo, v němž Pešek formuluje své představy a názory, které se k němu, tedy jeho tématice, vztahují. Jejich klíčové postavení je nepochybné a tak ten, kdo knihu dostane do rukou, by měl v prvé řadě věnovat pozornost jim.

První blok se týká *českého dějepisectví současnosti* a zejména reflektuje situaci ve spojitosti s „nepravidelné – pravidelnými“ sjezdy českých historiků. Více než desetistránkový úvod se zamýšlí zejména nad interpretacemi různě brizantních pramenů nedávných dob resp. nad jejich primitivní reprodukcí bez hlubší kritiky, nad úrovní naší recenzní činnosti a dotýká se i jiných ožehavých až bolavých míst současné české historiografie. Nevím, zda zde nečtu mezi řádky, ale zdá se mi, že se mu též (jako mně) nelíbí někdy moc „vědecká“ či spíš pseudovědecká terminologie (jen na okraj: slovo řemeslná „technikálie“, s. 114, se mi nelíbí). Toto entré je doprovázeno šesti studiemi k funkci naší historiografie i v obecném kontextu, kde zejména zaujme reflexe k statí Martina Schulze-Wessela, současného a třetího ředitele mnichovského Collegia Carolina, o našem dějepisectví. Sem vlastně patří i stať o Časopisu Archivní školy, zařazená do třetího bloku označeného jako Dějiny dějepisného provozu, kde použil, také jak to činí i v jiných případech, přesvědčivou argumentaci prostřednictvím jednoduchých statistik.

Klíčový je druhý blok k *německé historiografii soudobých dějin* v souvislosti s historicko-politickými kontroverzemi, které byly dány zejména generačními posuny. Třinácti statím předchází padesátistránkové obecné zamyšlení, které ukazuje neobyčejnou autorovu sečtělost. I rámcově informovaný čtenář se tu doslova ztrácí v desítkách, ba stovkách jmen (ten pocit ještě umocňuje závěrečná šedesátistránková [!] bibliografie). Termín „ztrácí“ nebyl ovšem použit v negativním slova smyslu; má neutrální povahu a má se tím jen naznačit míra autorovy kompetence, neboť na druhé straně lze konstatovat, že věcně jsou otázky kladeny a zodpovídány (pokud to ovšem v historiografii je vůbec možno) přehledně a přesvědčujícím způsobem. Oněch 13 statí mohlo samozřejmě postihnout jen výsek z neobyčejně bohaté a silně diskursivní německé historiografie moderních německých dějin posledního čtvrt století.

V rejstříku osob se dvakrát vyskytuje jméno Karla Bosla (ve stati z r. 2005), jednoho z předních medievistů poválečného (Západního) Německa, který ovšem v některých svých široce koncipovaných přehledových statích zasáhl i do novověku. Pro nás je ale důležitý zejména jako první ředitel mnichovského Collegia Carolina. Jeho jméno přesto patří i do těchto souvislostí, protože jde o osobu, která po válce vystupovala jako protinacisticky smýšlející, ale i protinacisticky činná. I když relativně pozdě, nicméně přece, došlo v rámci vypořádávání se německé historiografie s nacistickou minulostí i na Boslovu „třináctou komnatu“, která mýtus, který Bosl kolem sebe vybudoval, boří³.

Dějiny dějepisného provozu obsahují pět statí s úvodem hodnotícím nejvýznamnější historiografické (z hlediska metodologického nejpodnětnější) díla. Že na počátku stojí ojedinele koncipované autobiografické vyznání Šmahelovo,⁴ není překvapením, o některých dalších dílech by bylo lze ještě různě diskutovat a to také s uvědoměním si funkce, která byla tou či ono prací sledována. Jen lze doufat, že se Peškových podnětů chopí i mladší generace našich historiků, pro něž jsou tyto statí psány především.

Knihu uzavírá okruh *problémů dějepisné praxe*, kde po šestistránkovém uvedení přichází sedm statí nutně heterogenního rázu, z nichž některé bychom mohli spíš očekávat v prvním bloku (tak např. stať Vyhánání a transfer z let 1938–1949 v zrcadle české historiografie po r. 1989). Jinak se ovšem kladou základní otázky po funkci kulturních dějin či dějin moderní vědy nebo některých otázek pedagogického uchopení dějepisné látky.

Stručný závěr je jakýmsi Peškovým vyznáním a zastavením nad historiografickou složkou jeho díla za poslední čtvrtstoletí. Třeba říci, že úroda to byla hojná a nepochybně někde v dohlednu již vyrůstají další plody Peškova přemýšlení a kritického uvažování. Až příliš stručné – pouhých osm stran – německé resumé a jmenný rejstřík uzavírají tuto nekonvenční knihu. Ta prvá rejstříky naopak nemá, aniž bychom ale jejich existenci nějak významněji postrádali.

Ivan Hlaváček

3 Kedar, Benjamin Z. – Herde, Peter: A Bavarian Historian Reinvents Himself: Karl Bosl and the Third Reich. Jerusalem 2011, viz ČČH 110, 2012, s. 147n. K tomu možno nejnoveji dodat, že nyní vychází druhé a doplněné vydání už německy, které ulamuje hroty různým Boslovým obráncům: Karl Bosl im Dritten Reich, Berlin 2015. Tato v podstatě brožura vyšla v rozšířené formě v letošním roce německy: Kedar, Benjamin Z. – Herde, Peter: Karl Bosl im Dritten Reich. Berlin – Boston – Jerusalem 2016.

4 Šmahel, František: Nalézání, setkávání a míjení v životě jednoho medievisty. Praha 2009.

NOVÉ SLOVINSKÉ ARCHIVNÍ PUBLIKACE

Díky dlouholeté a systematické spolupráci se slovinskými archivy se podařilo i v roce 2015 získat pro knihovnu Národního archivu některé důležité odborné publikace slovinských archivů z posledních let.

Arhiva zakladnice spomina (Archivy klenotnice paměti)

Jedná se o mimořádně zajímavou a reprezentativní publikaci vydanou Zgodovinskim arhivem v Lublani (historický či městský archiv v Lublani). Mezi autory nalezneme významné archiváře z celého Slovinska. Po úvodním textu Dragana Matiče o úloze archivů (s. 7–8) následují texty o paměti lidstva od ředitele arcibiskupského archivu v Lublani F. M. Dolinara (s. 9–14) a o archivech jako základech historické paměti od A. Nareda (s. 15–21). Další kapitola nazvaná „Na věčné časy“ pojednává o pergamenech (s. 22–63). Doplnuje ji kapitola o rukopisech (s. 64–105) a o archiváliích státní správy (s. 106–171). Dále zde můžeme vidět archiválie vztahující se k hospodářským dějinám (s. 172–207) či soudnictví (s. 208–233).

Pak jsou představeny archiválie týkající se kultury, školství, zdravotnictví i církve (s. 234–265). Jsou ukázány i osobní fondy (s. 266–305) i urbáře, desky zemské, pozemkové knihy a katastry (s. 306–335). Můžeme tu také spatřit ukázky matrik (s. 336–353) i výběr nejstarších dokumentů ve slovinštině (s. 354–383). Zajímavá je i kapitola o rozhlase, plakátech a letáčích (s. 384–415).

Publikace obsahuje i ukázky map a plánů (s. 416–463). Uvidíme tady i fotografie a pohlednice (s. 464–483). Další kapitola obsahuje různé předměty a zajímavosti, např. prsteny. Tzv. Piranský statut z června 1555 popisuje, jak místní rybáři ulovili velrybu-plejtváka, který zabloudil do Piranského zálivu (s. 486–487). Velmi zajímavá je i listina o potvrzení sedmihradského knížete J. Rákoczyho na trůně sultánem Muratem z 3.–13. 4.1631 v turečtině (s. 488–489). Čtenáře také určitě zaujmou etiopské magické modlitební pergameny, fragment krajky z hrobu učence J. Valvasora, pramen vlasů následníka trůnu Ferdinanda Habsbursko-Lotrinského (1814) či jiné zajímavosti (s. 484–503). Závěr knihy je věnován archiváliím týkajícím se rozvoje filmu ve Slovinsku (s. 504–513). Kniha je doplněna soupisem užitých pramenů a literatury (s. 514–525). Publikace obsahuje resumé v angličtině, němčině a italštině (s. 526–534).

Kazenski proces proti Črtomirju Nagodetu in sobtoženim (Soudní proces proti Črtomirju Nagodemu a společníkům)

Jedná se mimořádně obsáhlou a důkladnou publikací vztahující se k významné oběti politické perzekuce v poválečné Jugoslávii. Tak zvaný Nagodův proces

proběhl v Lublani od konce července do srpna 1947. Črtomir Nagode se narodil 6. dubna 1903 v Metlice v dnešním Slovinsku. Vystudoval stavební fakultu a později obdržel doktorát z geografie a politologie. Byl liberálně orientovaným slovinským politikem. V květnu 1941 založil na okupovaném území Slovinska stranu Stara pravda. V této straně se sjednotili liberálně orientovaní slovinští intelektuálové, kteří se chtěli zapojit do boje proti nacismu a italskému fašismu. Slovinské území bylo rozděleno na německou a italskou okupační zónu. Se svou stranou se ale chtěl podřídit odboji vedenému jugoslávskými komunisty. To vše vedlo k vyloučení Nagodeho a jeho strany z osvobozené fronty.

Po skončení druhé světové války Nagode usiloval o obnovení liberální strany a poukazoval na porušování lidských práv ve Slovinsku. Byl proto komunisty obviněn z velezrady a pokusu o zničení jugoslávského politického systému. Zároveň byl obviněn z vyzvědačství ve prospěch západních mocností. Ve vykonstruovaném politickém procesu v roce 1947 byl odsouzen k trestu smrti, který byl vykonán dne 12. srpna 1947. Zároveň byl odsouzen k propadnutí veškerého majetku. Když se o jeho popravě dozvěděla jeho ovdovělá matka, spáchala sebevraždu. Titův režim chtěl proces využít k zastrašení svých prozápadně orientovaných politických odpůrců. Po rozpadu Jugoslávie a vzniku nezávislého Slovinska v roce 1991 zrušil rozsudek slovinský Nejvyšší soud. O tomto politickém procesu pojednává výše uvedená publikace.

Kniha je rozdělena následovně: kapitola A obsahuje informace o okolnostech vzniku Nagodeho procesu. Zabývá se vývojem Jugoslávie za druhé světové války i po jejím skončení. Rovněž tak okolnostmi vzniku jugoslávské emigrace v Rakousku a napětím mezi západními státy a sovětským blokem po druhé světové válce. Rovněž se zabývá trestním soudnictvím v poválečné Jugoslávii a přípravou soudního spisu proti Črtomiru Nagodemu (s. 6–153).

Kapitola B zpřístupňuje prameny k vlastnímu soudnímu procesu proti Črtomiru Nagodemu, především hlavní líčení, rozsudek a důkazní materiál (s. 154–996).

Kapitola C publikace informuje o autorech knihy (s. 997), pramenech a literatuře (s. 998–1009). Dále uvádí seznam reprodukcí (s. 1010–1014), seznam zkratk (s. 1015) a jmenný rejstřík (s. 1020–1039).

V zaledju soške fronte (V zázemí sočské fronty)

Jedná se o velice kvalitně zpracovaný katalog k výstavě městského archivu v Lublani. Katalog může být zajímavý i pro českého čtenáře i badatele. Mnoho z jejich dědů či pradědů prošlo za Velké války sočskou frontou, někteří z nich tam našli i své místo posledního odpočinku. Kniha je rozdělena do následujících kapitol: úvod od ředitele Městského archivu v Lublani Mitji Sadeka (s. 5), následující kapitoly L. Vidrich Lavrenčič o otevření sočské fronty, italské okupaci slovinského území a životu za rakouskou obrannou linií (s. 6–11). M. Hodnik vypráví o vojenských železnicích (s. 12), M. Mugerli o stavbě silnic (s. 14–15), M. Kos o vojenských lanovkách (s. 16–17). V další kapitole popisuje M. Hodnik zhoršení zásobo-

vání v Kraňsku (s. 18–20), M. Mugerli se zmiňuje o využití průmyslu ve prospěch rakousko-uherské armády (s. 21–22). B. Pešak Mikec popisuje fungování válečné justice a bombardování civilních objektů (s. 23–26). V další kapitole Bílá se zmiňuje M. Mugerl o přežívání zimního období na Soče (s. 27–28). T. Krašovec dokumentuje příběhy válečných uprchlíků (s. 29–32). B. Žabota se zabývá situací válečných zajatců (s. 33–35). J. Šega zpracovává život raněných v nemocnicích (s. 36–39). E. Eržen Podlipnik řeší téma trávení volného času a zábavy vojáků (s. 40–41). Závěrečnými boji na sočské frontě se zabývá L. Vidrih Lavrenčič (s. 42–43). Publikace je doplněna množstvím zajímavých fotografií z fronty. Poměrně obsáhlý je rovněž seznam pramenů a literatury (s. 44–47). Kniha obsahuje resumé v angličtině, němčině, italštině a ruštině (s. 48–59).

Vojaški duhovniki iz slovenskih dežel pod habsburškim žezlom

Kniha pojednává o i pro českého čtenáře zajímavém tématu, o službě vojenských duchovních ze slovinských zemí v rakouské a rakousko-uherské armádě. Dílo se touto otázkou zabývá velice pečlivě a podrobně do nejmenších detailů. Publikace je rozdělena do následujících kapitol: Obsah slovinsky (s. 5–8), pokračuje obsahem v angličtině (s. 9–12). Pak je připojen seznam zkratk (s. 13–16). Dále můžeme číst předmluvu (s. 17–18). Další částí je pak první kapitola (úvod) rozdělený do tří podkapitol: 1.1. Literatura týkající se vojenských duchovních v habsburské monarchii (s. 20–21), 1.2 Seznam použitých pramenů a časopisů (s. 22) a 1.3. Rozdělení kapitol v publikaci. (s. 23).

Kapitola druhá má název: Popis situace ve slovinských zemích na konci 19. století (s. 26–29).

Kapitola třetí má název: Duchovní služba v habsburských silách. Je rozdělena do čtyř podkapitol: 3.1. vojenská duchovní služba do roku 1773 (s.30–33), 3.2. Od ustanovení apoštolského vojenského vikáře roku 1773 do dualismu v letech 1867/1868 (s. 34–36), 3.2.1. vojenští vrchní a řadoví kaplani (s. 37–42) a 3.2.1. Exkurz: Jiná vyznání v armádě do reformy vojenského duchovenstva v letech 1868/1869 (s. 43–44).

Kapitola čtvrtá má název Vojenští duchovní v dualistické monarchii v letech 1867–1918, s těmito podkapitolami: 4.1. Reorganizace vojenského duchovenstva (s. 45–48), 4.2. Duchovní služba pro muslimské vojáky po okupaci Bosny a Hercegoviny roku 1878 (s. 49–50), 4.3. Nová strukturální organizace vojenského duchovenstva (s. 51–53), 4.4. Exkurz: Poznámka o znalosti jazyků (s. 54), 4.5. Na začátku 20. století (s. 58–63), 4.6. Nová měna, nové uspořádání (platy, štolné, penze) /s. 64–65/, 4.6.1. Štolné (s. 66), 4.6.2. Penze (s. 67), 4.7. Vojenští duchovní a vyznamenání (s. 69–72), 4.8 Temná strana medailí (s. 73–74), 4.9. Jmenování posledního apoštolského vojenského vikáře a poslední změny před rokem 1914 (s. 75–76), organizace vojenských duchovních před začátkem války (s. 77–81), 4.9.2. O duchovní službě v ozbrojených silách v některých jiných evropských státech na začátku 20. století (s. 82–87).

Následuje pátá kapitola pod názvem Propuknutí Velké války 1914 a vojenští duchovní se subkapitolami: 5.1. Armáda je tady! (s. 88), 5.2. Dopisy biskupů k zahájení války (s. 89–93), 5.3. Vojenští duchovní za války (s. 94), 5.3.1 (s. 94), 5.3.1. Mobilizace (s. 94), 5.3.3. Těžkosti s organizací vojenských duchovních (s. 101–103), 5.4. Málo nadšení. Pronásledování duchovních po začátku války (s. 106), 5.4.1. Janko Maierhofer - „farář pěšák“ (s. 107–110), 5.4.2. Uvězněný feldkurát Marko Krajnc (s. 111–112).

Kapitola šestá Vojenští kněží v aktivní službě obsahuje následující podkapitoly: 6.1. Organizace odchodů na frontu (s. 113), 6.2. Na bojištích v prvních měsících (s. 113), 6.3. Aktivity vojenského biskupa (s. 118–121), 6.4. Nové skutečnosti na základě osobních žádosti vojáků a seznamů vojáků (s. 122–125), 6.5. Povyšování vojenských duchovních za války (s. 126–127), 6.6. Neschopni vojenské služby (s. 128), 6.7. O dovolených (a penzionování) důstojníků a duchovních (s. 130–131), 6.8 Změny při dislokaci vojenských duchovních (s. 130–131), 6.9. Exkurz: Drobnosti týkající se přemísťování a dislokace vojenských duchovních ze slovinských zemí (s. 132–134), 6.10. O počtu vojenských duchovních v rakousko-uherských ozbrojených silách (s. 135–140), Počet duchovních ze slovinských zemí (s. 141–145)

Sedmá kapitola se zabývá pastorační činností vojenských duchovních. Obsahuje tyto subkapitoly: 7.1. Víra a armáda (s. 146), 7.2. O fungování pastorace v armádě (některé příklady, kritiky a ukázky) (s. 151–152, 7.2.1. Vojenské kapely a jejich vybavení (s. 153–155), Exkurz: 7.2.2. O organizování vojenských kapel v kostelích v bezprostřední blízkosti bojišť (s. 156–157), 7.2.3. Pojednání o mešním víně a hostiích (s. 158), 7.3. Pastorační činnost v armádě v praxi (s. 159), 7.4. Z pastoračních zpráv (s. 161–162), 7.4.1. Mše (s. 163–168), 7.4.2. Kázání (s. 169–173), 7.4.3. Zpověď a rozhřešení (s. 174–176). 7.4.4. Exkurz: Otázka jazykových znalostí a vojenští duchovní ze slovinských zemí (s. 177–178), 7.4.5. Péče o raněné a umírající (s. 179–181), 7.4.6. Péče o zemřelé vojáky (s. 182–188), 7.4.7. Exhumace a převoz mrtvých vojáků domů (s. 189), 7.48. Některé další aktivity vojenských duchovních (s. 190–195), 7.5. Pastorační služba u válečných zajatců (doma i v cizině) (s. 196–202).

Kapitola osmá se nazývá od povyšování k trestům vojenských duchovních. Můžeme tady vidět uvedené subkapitoly: 8.1. Pochvaly a povyšování vojenských duchovních (s. 203–208), 8.2. „Dulce et decorum est pro patria mori“ O vojenských duchovních padlých a zemřelých za války (s. 209–211), 8.3. Kritiky a stížnosti (s. 212), 8.3.1. Kritika z řad zemských duchovních, obyvatelstva a vojáků (s. 212–216), 8.3.2. Kritika z řad vojenských duchovních a otázka jejich průměrného stáří (s. 217–219), 8.3.3. Některé příklady disciplinárních postihů vojenských duchovních (s. 220–224), 8.3.4. Exkurz: Otázka žehnání zbraním (s. 225–226).

Devátá kapitola pojednává o posledních letech Velké války. Je rozdělena tímto způsobem: 9.1. Pastorace mezi vojáky v prvních měsících roku 1918 (s. 227–228), 9.2. Mírová smlouva s Ruskem a tábory pro vracející se vojáky z ruského zajetí (s. 229), 9.3. Duchovní péče o tyto tábory (s. 230), 9.4. Vojenské vzpoury v kvě-

nu 1918 a vojenští duchovní (s. 232–235), Červnová ofenzíva rakousko-uherské armády na Piávě a stav po ní (s. 236–240). 9.6. Propaganda na frontě (s. 241–242), 9.7. Exkurz: Vzpoua 2. horského střeleckého pluku v říjnu 1918 a dotazy vojenského duchovního (s. 243–245).

Kapitola desátá Od rozpadu monarchie do přechodu do nového státu SHS 1918 se týká těchto témat: 10.1. Návrat vojenských duchovních domů (s. 246), 10.2. Pas-torační činnost v armádě SHS (s. 248), 10.3. Vojenští duchovní v boji za severní hranici Slovinska a Státu SHS (s. 251–254), Duchovní v armádě nového státu Krá-lovství SHS /Jugoslávie/ – stručně (s. 255–257).

Jedenáctou kapitolou je doslov (s. 258–263). Dvanáctou kapitolou je doslov v angličtině (s. 264–269). Následuje seznam příloh (s. 270–388).

Pod bodem čtrnáct je seznam pramenů a literatury. Je rozdělen následovně: 14.1. Archivní prameny (s. 389), 14.2. Další tištěné prameny (s. 391), 14.3. Rukopi-sy, nepublikovaná díla (diplomové práce, doktorské dizertace) (s. 392), 14.4. Časo-pisy a revue (s. 392), 14.5. Literatura (s. 393), 14.6. Další prameny (s. 38–401).

Konečně pod č. patnáct obsahuje publikace jmenný rejstřík (s. 402–414) a zá-věrečnou pasáž knihy tvoří seznam dosud vydaných publikací *Acta Ecclesiastica Sloveniae* (s. 415–418).

Škofijski arhiv Ljubljana. Inventar fonda ŠAL 2, prvni del fasc. 1–19 (1742–1781)

Jedná se první díl inventáře fondu biskupské kanceláře podchycující různé prosby a žádosti zasílané lublaňskému biskupovi nebo generálnímu vikáři ze strany státních orgánů.

Výše uvedená publikace je členěna následovně: úvod popisující obsah této sg. (dvorská a guberniální nařízení, záležitosti týkající se biskupství, farní síť, jme-novací dekrety, kláštery a řády, kostely, benefícia, nadace, všeobecné záležitosti, školství). Konečně fond obsahuje i personalie (dispenze, povolení, udělení penzí, prosby a žádosti). Dále následuje seznam zkratek (s. 14), seznam pramenů a litera-tury (s. 15–21). Poznámka k poslovinštování osobních jmen a zeměpisných názvů (s. 22). Pak je tu uveden chronologický popis vlastních archiválií (s. 25–340). Kniha je doplněna i osobním rejstříkem (s. 341–347), místním rejstříkem (s. 348–353) a věcným rejstříkem (354–356). Závěr publikace tvoří slovinské a anglické resumé (s. 357–367).

Listine jezuitskega kolegija v Ljubljane (1592–1751)

Mladý slovinský archivář Jure Volčjak z Arhiva republike Slovenije vydal loni zajímavou publikaci o jezuitské koleji v Lublani v letech 1592–1751. Kvalitně zpra-covaná publikace obsahuje kapitoly o Tovaryšstvu Ježíšově - obecně (s. 5). Dále ná-sledují kapitoly o politické náboženské a hospodářské situaci ve vlastních alpských zemích ve druhé polovině 16. století (s. 6.). Další kapitoly se týkají založení jezuitské koleje v Lublani (s. 9–11), zrušení jezuitského řádu (1773) a jeho obnovení (1814)

na s. 11–13. Další kapitola se vztahuje přímo k fungování jezuitské koleje v Lublani (s. 13–16). Publikace pokračuje další i pro českého čtenáře zajímavou kapitolou Jezuité a školství (s. 16–20). Následná kapitola se přímo vztahuje k listinám jezuitské koleji v Lublani (s. 20–22). Další kapitola se týká přepisu listin (s. 23). Kniha pokračuje kapitolami o regestech listin (s. 24–27). Pak jsou zde uveřejněny konkrétní listiny (s. 27–116). Můžeme tu vidět např. listinu papeže Klimenta VIII. o ustanovení jezuitské koleji v Lublani z 23. 3. 1596 v Římě, kde je tím pověřen klášter Panny Marie (s. 34–37). Můžeme tu vidět i listinou datovanou 27. 4. 1629 ve Vídni potvrzující privilegia a práva lublaňské jezuitské koleje ohledně školy a jejích žáků (s. 69–71). Kniha je uzavřena soupisem pramenů a literatury (s. 116–119), jmenným a zeměpisným rejstříkem (s. 120–126). Závěrečné je anglické resumé (s. 127). Kniha je zdařile doplněna množstvím fotografií listin, pečeti i obrázků historické Lublaně.

Jan Krlin

Arhiva zakladnice spomina. Ljubljana 2014, 534 s.; Jeraj, M. – Melik, J.: Kazenski proces proti Črtomirju Nagodetu in sobtoženim. Ljubljana 2015, 1039 s.; Šega, J. – Bogataj-Kokalj, B. – Radovljica, A.: V zaledju soške fronte. Ljubljana 2015, 59 s.; Šimac, M.: Vojaški duhovniki iz slovenskih dežel pod habsburškim žezlom. Ljubljana 2014, 422 s. ; Visočnik, J.: Škofijski arhiv Ljubljana. Inventar fonda ŠAL 2, prvi del fasc. 1–19 (1742–1781). Ljubljana 2015, 368 s.; Volčjak, J.: Listine jezuitskega kolegija v Ljubljani (1592–1751). Ljubljana 2014, 127 s.

POLIČKA OČIMA MUZEJNÍKA I ARCHIVÁŘE

Ke zpracování vlastní historie v knižní formě přistupuje poslední dobou stále více měst v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Mnohá z nich využila v tomto směru spolupráci s nakladatelstvími (zejména pražský Nakladatelství Lidové noviny), jiná města se o vydání knihy o své vlastní historii pokusila sama. Takový byl také osud knihy Davida Junka a Stanislava Konečného *Dějiny města Poličky*. Město Polička vydalo knihu jako připomínku 750 let od založení města s finanční podporou Ministerstva kultury ČR, za redakce nakladatelství Argo. Kniha je doplněna barevnými i černobílými přílohami, mapkami, plánky, schémata a nákresy. Líčí dějiny od doby předměstského osídlení v pravěku až po současnost. Dotýká se mnohých důležitých momentů národních a někdy i obecných dějin, které čtenářům přibližuje. Rozvíjí je doplněním o konkrétní fakta z regionálních dějin i dalším líčením historických příběhů, jejich okolností i projevů v městě Poličce. Kniha je rozdělena celkem do pěti dílů: I. *Od založení města k „Zlatému věku“*, II. *Na prahu nového věku*, III. *Nové časy*, IV. *Proměny dvacátého století* a V. *Rejstříky – stručný přehled nejdůležitějších dat*. Oddíly se skládají z několika kapitol, ke každé kapitole jsou uvedeny odkazy na prameny a literaturu za jejím textem.

Autoři knihy, David Junek z Městského muzea a galerie v Poličce a Stanislav Konečný ze Státního oblastního archivu Zámorsk, Státního okresního archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli své autorství jednotlivých kapitol nespecifikují (viz obsah na s. 587 a 588), avšak podle jejich stručných životopisů (s. 552) je možné poznat, na jaké problémy se specializují, a odhadnout, co napsali. Z toho je patrné, že staršími dějinami města a tematikou dějin umění se více zabýval D. Junek. Novým dějinám města se věnoval S. Konečný. Informace o pravěku i významu názvu města (od slova poličko) jsou stručné. Větší pozornost byla věnována založení města v rámci kolonizačních snah českého krále Přemysla Otakara II. Je zde uveden dokonce pozdější opis zakládací listiny z roku 1508 z litomyšlského archivu, jehož obsah se vztahuje na rok 1265. Autoři věnují pozornost prvním archeologickým výzkumům z území města. Osadníci byli nejspíše Němci. Právní vazby se vztahují k jinému blízkému královskému městu – Vysokému Mýtu.

K představě o hloubce líčení knihy může přispět uvedení nejdůležitějších míst knihy a zhodnocení, jaké informace o nich autoři podávají. Následující dobu lucemburskou pokládají za první zlatý věk Poličky. Na jejím začátku (spíše těsně před ní) došlo k důležité změně. Roku 1307 postoupil král Rudolf Habsburský manželce Alžbětě, známé jako Eliška Rejčka, Poličku za věnné město. Ta stejně jako některá jiná města oblasti, např. Vysoké Mýto, přijala německé posádky jeho následovníků, ale nakonec skončila v moci krále Jana Lucemburského. S dobou Lucemburků souvisí první vlna rozvoje města v prostoru vymezeném hradbami s kostelem i radnicí.

Za husitských válek po ničivém vpádu Uhrů roku 1421 zůstala Polička v sirotčím svazu a později ve východočeském landfrýdu na straně krále Jiřího z Poděbrad, takže se uherské nebezpečí objevilo roku 1458 znovu. Koncem 15. století prožívala Polička obdobné procesy jako většina tehdejších měst v Čechách – hospodářské boje se šlechtou apod. Pro období středověku se autoři zabývali vývojem městského opevnění i jeho modernizací, které srovnávali s jinými lokalitami v Čechách, zejména v Táboře.

Raný novověk byl v Poličce mírový. Rozvoj města narušovala omezení panovníka (Ferdinand I.), podobně jako jinde, hlavně v oblasti okleštění pravomocí při správě městských vsí. Postupně se v obdobích klidu rozvíjela městská kultura. Především ji reprezentoval poličský kancionál, který městská rada nechala zřídit pro místní literátské bratrstvo. V roce 1586 přikoupilo město vesnici Radiměřice. Celkově vývoj kulminoval na začátku 17. století. Přesto město se svými financemi šetřilo. Úspory se týkaly zejména školy a fary. Zdejší fara byla obsazena v 16. století kněžími pod obojí. O školství soudí autoři, že bylo horší než v ostatních městech, usuzují na to podle častých změn učitelů. V souvislosti s Rudolfovým majestátem se hovoří i o činnosti jednoty bratrské v Poličce. V roce 1613 zachvátil město ničivý požár. Autoři nastiňují i pohnutou minulost města za třicetileté války, dopad obnoveného zemského zřízení i vestfálského míru ve městě. Připomínají též počátky rekatolizace. Následující barokní dobu pak pokládají za období zakončené dalším zlatým věkem města. Přibližují rozvoj kultury, která zde tehdy vznikala, a podrobněji rozebírají mnohá díla (nový interiér kostela, výzdoba radnice, morový sloup, kašny aj.).

Na prahu novověku se město ocitlo před dovršením reformem Marie Terezie. Jeho vzdělanostní i kulturní úroveň byla vysoká. Dokládá to i zpráva o poličské škole z roku 1741. Od tohoto roku existovala ve městě trojtřídní latinská škola na úrovni nižšího gymnázia.¹ Kromě vpádů pruských vojsk v rámci prusko-rakouských válek ve čtyřicátých a padesátých letech 18. století nenarušovalo pokojný život města nic jiného. Nejhorší byl hladomor v letech 1771 a 1772, který se podařilo alespoň částečně překonat lepší úrodou v následujících letech i zrychleným řešením poddanské otázky formou raabizace na statcích královských věnných měst v roce 1775. V dalším vývoji došlo k reformám škol.² Zdejší hlavní škola dozírala na ostatní venkovské školy s kratší školní docházkou. Autoři ještě věnovali místo reformě městské

1 Škol gymnaziálního charakteru bylo v českých kolem roku 1741 celkem 56. Na vyšší gymnázium odcházeli studenti z Poličky do Litomyšle, ale i jinam. Matriky Litomyšlských piaristických škol (uložené v SOKA Litomyšl) uvádějí několik žáků označených jako *Poličkensis*, ale více se vyskytuje adjektivum *Policensis* (z Police nad Metují). V roce 1748 studoval student František Lukšiček v 1. ročníku poloveřejného filozofického učiliště piaristů v Litomyšli.

2 V roce 1779 se stala ze škol v Poličce hlavní škola, kterou navštěvovaly také dívky a počátkem 19. století při ní existovala také příprava pro učitele (preparandy). Škoda, že se některým otázkám reformem autoři nevěnují podrobněji, protože v 18. století pocházeli z Poličky i studenti pražské lékařské fakulty, v r. 1770 zapsaný medik Josef Tichý a v roce 1755 zkušební lékárník z Poličky Antonín Getterich.

samosprávy. Pozornost byla věnována i tolerančnímu patentu (1781), hlavně vzniku helvetských modliteben v příměstských vsích, např. v Telecím nebo v Borové.

Připomínala se změna politického klimatu na začátku 19. století během napoleonských válek, oživení podnikatelské činnosti i za přechodně nepříznivých podmínek (státní bankrot), probouzení národního povědomí i lidového písmáctví. Podobně jako v ostatních blízkých městech vznikala i v Poličce městská honorace. Jedním z největších podnikatelů zde byl Šebestián Daubek. Z měšťanských kronik můžeme připomenout zápisy Tomáše Sýkory, Filipa Neděle, pozdější (1838) dějiny Poličky Antonína Hájka, zdejšího rodáka a dlouholetého kaplana. Začalo se rozvíjet místní ochotnické divadlo. Prohlubovala se péče o zdraví obyvatel města. Není jistě náhodou, že všechny tyto snahy se promítaly v letech 1833–1836 do činnosti městského lékaře (fyzika) Jana Nepomuka Eiselta, který byl ředitelem prvního ochotnického spolku v Poličce, prvním autorem zpracování dějin i zakladatelem lázni v blízkém Liboháji. Rozvíjely se městské finance, prováděly se další stavební úpravy v městském interiéru, stavěla se nová školní budova, kde mohlo působit městské divadlo. V roce 1836 se stal novým městským fyzikem Josef Smola, rodák z Kamenice u Dobrušky, který se později velmi úspěšně zúčastnil politického života Poličky. Narušením dobrého stabilního života města se stal velmi ničivý požár 10. 7. 1845. Po něm musilo dojít k nové přestavbě, v níž se začal uplatňovat klasicismus. Později v šedesátých letech 19. století byl opraven i zdejší kostel svatého Jakuba, jehož novogotickou podobu doporučil tehdejší purkmistr J. Smola.³ Ne vše, co se tehdy vystavělo, však bývalo přijato jednoznačně.

Nové impulsy do vývoje dějin města vnesly revoluční zvraty v roce 1848 i vývoj po nich.⁴ Konec feudálního panství nastolil nový vztah s příměstskými vesnicemi a další změny ve správě města. Rozvíjela se hlavní škola, při níž vznikla i nižší reálka. Prosperoval městský pivovar. Ve městě se objevila řada zajímavých osobností, např. bývalý člen piaristického řádu Josef Václav Justin Michl-Drašar (*10. 9. 1810 Polička, †13. 3. 1862 Březiny). Po opuštění piaristického řádu, kde se mu zdálo, že je perzekuován častým překládáním za svou vlasteneckou literární činnost, se usadil v Poličce. Snažil se založit rodinu, což se mu napodruhé podařilo v blízké obci Březiny za cenu velikých dluhů a nemanželského svazku.⁵ Díky vývoji v roce 1848 získalo město Polička bohaté finanční zázemí i zásobárnu pracovních sil mezi obyvateli bývalých městských vsí.

Další porevoluční vývoj nepředstavoval pro Poličku jen negativa spojená s Bachovým absolutismem. Příznivou událostí byl např. vznik okresu. Původně vznikl po roce 1850 poličský soudní okres, který se v roce 1855 osamostatnil, stal se okresem politickým a měl tedy vlastní okresní hejtmanství. Nový smíšený (politický a soudní) okres sousedil s okresy Chrudim, Vysoké Mýto, Litomyšl, Moravská Tře-

3 Včetně světnice na kostelní věži.

4 Stenografickým zapisovatelem na kroměřížském sněmu byl poličský rodák H. J. Heger.

5 Poměrně časté překládání bylo u piaristů běžnou řádovou praxí.

bová, Boskovice a Nové Město na Moravě. Přesahovalo sem také německé obyvatelstvo z oblasti zvané Hřebečsko. Kromě osobní iniciativy okresního hejtmána Josefa Salače namířené proti starostovi Smolovi (kauza Ludvíka Martinů) se bachovský absolutismus projevoval i sledováním některých dalších podezřelých osob, zejména zběhlého piaristy J. V. Michla nebo luteránského pastora Benjamina Kořuta v nedaleké Borové.⁶ Vliv konkordátu s Vatikánem z roku 1855 se projevil hlavně snahami o urychlení výstavby kostela sv. Jakuba. Do roku 1857 spadalo založení nemocnice. Kolem roku 1860 svítla naděje na příznivější politické klima. Nové úpravy živnostenských zákonů otevřely cestu hospodářskému rozvoji a podnikání. Druhá polovina 19. století však byla v Poličce bohužel poznamenána poměrně velkým počtem živelních pohrom, zejména prudké deště s krupobitím, vánice, mrazy a přivaly sněhu.

Je zajímavé, že až do pádu Bachova absolutismu se v Poličce řešil pravomocní spor mezi městem uvnitř hradeb a předměstími. V roce 1864 vznikla okresní zastupitelstva, prvním okresním starostou se stal (1865) Gustav Schneider z Bílého. Město Polička mělo 6 zástupců ze 30. V roce 1866 zavleklo pruské vojsko do Poličky cholera. Koncem šedesátých a začátkem sedmdesátých let pocítili měšťané v Poličce, že jim k dalšímu hospodářskému rozvoji chybí železnice.⁷ Po krachu na vídeňské burze a krizi z nadvýroby se zhoršená hospodářská situace projevila vystěhovalectvím do Ameriky. Spolková činnost se však ve městě (Sokol, hasiči) rozvíjela poměrně prudce. Velký rozvoj zaznamenalo také školství, které získávalo výrazně český charakter (hl. reálka a dívčí školy). Od roku 1882 začal vydávat vlastenecký učitel Antonín Víták český poličský časopis *Jitřenka*. Velký vliv na politickou i kulturní situaci ve městě měla tehdy jeho poloha na česko-německé jazykové hranici.

Daleko rušnější než 2. polovina 19. století byl v Poličce přelom 19. a 20. století. Vrcholila jednání o železnici, která byla otevřena v roce 1896 do Svitav a rok později rozšířena do Skutče. Na konci století docházelo k jazykovým bouřím. Nastal velký rozvoj průmyslu. Z cihelny založené v roce 1895 se postupně stávala výrobní armatur i trubek (po r. 1904 Františkem Martinů). Začal se používat a samostatně vyrábět cement. Ve městě vzniklo proslulé Jílkovo velkouzenářství, které obdrželo za výrobky zlatou medaili na světové výstavě v Paříži roku 1898. Podobně se rozvíjelo Čapkovo varhanářství, parní pila Františka Pražana a filiálka mechanické tkalcovny z Hořic. Zvýšil se stavební ruch ve městě. Rapidně vzrostla bytová výstavba. Budoval se městský vodovod, provádělo se dláždění a elektrizace města. Vznikla pošta, nová městská jatka. V roce 1891 se otevřela nová budova okresní nemocnice. Začala se rovněž stavět i budova plánovaného učitelského ústavu a připravovat jeho zázemí i budovat městský park. Vzrůstala i kultura ve městě. Stavělo se divadlo i sokolovna. Po roce 1905 se v novinách *Jitřenka* objevují první zprávy

6 Michlův osud zachytila literárně spisovatelka Tereza Nováková (*31. 7. 1853 Praha, †13. 11. 1912 Praha).

7 V roce 1869 proto došlo k zatím neúspěšnému jednání o stavbě železnice.

o hudební činnosti nadaného chlapce Bohuslava Martinů. Město zakoupilo neda-
leký hrad Svojanov. Ducha doby symbolizovaly i dobové pohlednice, z nichž dvě
autoři připojili na ukázkou, kde je Polička charakterizována jako dopravní uzel nebo
přístav budoucnosti.

Zdárný vývoj města násilně přetřaly v roce 1914 události první světové války se
všemi negativy – odvody, hospodářskou krizí (rekvizicemi zvonů, válečnými půjč-
kami apod.), hladem a nakonec i epidemiemi (španělská chřipka). Úlevu již ne-
mohl přinést ani nástup blahoslaveného císaře Karla I. v roce 1916. Prvním světlým
bodem pro české občany města byl vlastně vznik ČSR, který se ve městě slavil na
přelomu října a listopadu 1918. Z front se vrátili legionáři, kteří ještě nastupovali do
bojů na maďarských hranicích v letech 1919 a 1920. Polička se vrátila ke stavební-
mu vývoji, který probíhal ještě daleko větším tempem, než tomu bylo před válkou.
Prosperita města stoupala, takže si autoři dovolili tento poválečný rozvoj považovat
za *třetí zlatý věk města Poličky*. Mnohé budovy byly postaveny v moderních sta-
vebních slozích, zejména v rondokubismu, později v purismu a funkcionalismu.
Stavěly se též nové školy. V roce 1919 povolilo ministerstvo školství přeměnu uč-
itelského ústavu na státní reálné gymnázium. Vzrůstal i zahraniční ohlas sklada-
tele Bohuslava Martinů, který před odchodem do Francie a pak do USA navštívil
Poličku naposledy v roce 1938. V roce 1925 získalo město nové zvony. Vývoj při-
brzdila v roce 1929 velká hospodářská krize i události v roce 1938. Po mobilizaci
a nešťastné mnichovské dohodě došlo v říjnu 1938 dokonce možná na základě vá-
lečného zmatku k obsazení části Poličky wehrmachtem. Na základě dohody, před
níž docházelo i k menším bojovým akcím, se 24. 11. německé vojsko stáhlo, několik
vesnic však obsadili svitavští ordneři a připadly tak k Říši.

Polička zůstala na hranicích území Protektorátu Čechy a Morava a s dalšími
jeho městy prožívala podobné válečné osudy. Došlo k pronásledování židů, k od-
chodu bojovníků do zahraničních jednotek. Probíhaly zde pokusy o poněmčení
obyvatelstva, zejména ve školství a při působení na mládež (Národní souručenství,
Kuratorium pro výchovu mládeže). Přesto se snažili obyvatelé města za omezených
podmínek čerpat z kulturního dědictví, jak o tom svědčily některé tehdejší kulturní
akce (umělecké výstavy, zakládání pěveckých sborů). Postupně vznikala odboj proti
okupantům. Ve městě došlo znovu k rekvizici zvonů. Nastalo období nedostatku
potravin. Byl zastaven časopis Jitřenka. Do muniční továrny byly nasazeny ženy na
nucené práce. Od konce roku 1944 docházelo k aktivizaci odbojové činnosti, do
níž se např. zapojil evangelický farář z Telecího Otakar Kadlec. Docházelo občas
k incidentům s okupanty. K osvobození došlo 9. 5. 1945. První výkon úřední moci
po osvobození zajišťoval místní národní výbor. Bylo třeba vyčistit město (občas při
tom došlo k tragickým nehodám), zajistit repatrianty. Probíhal odsun německého
obyvatelstva. Došlo k obnovení okresu i k obnově politického života (volby do Pro-
zatímního národního shromáždění v r. 1945, volby do Ústavodárného národního
shromáždění v r. 1946). Probíhala obnova škol, které sužovaly uhelné prázdliny.

Příblyly některé nové druhy (dvouletá rodinná škola, lidová škola zemědělská). Obnovovala se kulturní i spolková činnost. Začalo se vybírat na postavení sochy T. G. Masaryka, začal vycházet časopis Jitřenka. Došlo k přejmenování ulic. Hospodářské poválečné potíže nebyly ještě plně překonány a zpočátku v tomto směru vypomáhala UNRRA, která sem dodala nejen potraviny a ošacení, ale dokonce i koně.

Poněkud jiný charakter měl život v Poličce po roce 1948, kdy se projevil únorové události. Tentokrát nebyl vývoj odlišný od jiných českých měst. Docházelo ke znárodnování drobných živnostníků. Jako příklad nahrazení soukromých firem státními podniky použili autoři procházku po náměstí. Docházelo zde k perzekuci církve. To autoři vylíčili na příkladu kauzy zdejšího děkana Jaroslava Daňka v roce 1949, poličského faráře Františka Hájka 1954. V roce 1950 zasáhla v Poličce Akce „K“ soukromou školu šití Kongregace školských sester III. řádu sv. Františka, které zde působily od roku 1915. Zemědělce v okolí Poličky čekala násilná kolektivizace.⁸ Uvádí se výčet podniků, které tu působily pod novými názvy. V roce 1960 byl v rámci územní reorganizace zrušen okres Polička. V roce 1965 oslavilo město 700 let od založení, při této příležitosti byla vydána poštovní známka. V souvislosti s obsazením regionu sovětskou armádou v roce 1968 připomíná kniha několik spíše po lidské stránce tragických kauz.⁹ V roce 1974 se stala Polička integrovanou obcí. Kultura, sport i památková péče (týkala se především opravy hradeb) podléhaly plně rozhodování orgánů KSČ. Jednou z největších kulturních událostí bylo převezení ostatků B. Martinů ze Švýcarska do Poličky v roce 1979. Ze sportovní činnosti se místní zvláštností stal rozvoj skateboardingu již od poloviny sedmdesátých let 20. století. Vláda KSČ vyvolávala v Poličce pocit nespokojenosti, a proto se město zapojilo do událostí v roce 1989.

Došlo k proměnám ve správě města. Poličce byl navrácen státem majetek. Zřídilo několik příspěvkových organizací. V rámci územněsprávních celků (od 1. 1. 2003) vykonává městský úřad Polička přenesenou působnost pro více obcí. Ve městě se rozvíjela nová výstavba, došlo i k prudkému rozvoji firem, zdravotnictví a sportu. Z kulturních tradic je protěžováno povědomí o rodišti Bohuslava Martinů. V roce 1990 byla B. Martinů za účasti prezidenta Václava Havla odhalena socha. Rok 2009 byl s ohledem na 50 let od jeho úmrtí vyhlášen rokem Bohuslava Martinů a v roce 2010 vzniklo občanské sdružení *Náš Martinů*. Ve městě se důsledně za pomoci činnosti muzea i blízkého hradu Svojanova připomíná jeho historický význam.

Poslední oddíl knihy je věnován různým historickým přehledům, soupisům, seznamům i rejstříku. Můžeme zde najít stručný chronologický přehled dějin města (s. 515–521), přehled *České královny a jejích věnné město* (s. 522–526), časově vymezený od začátku 14. století do začátku 20. století. Oddíl *Městská správa, Samospráva, kněží* uvádí představitele těchto institucí od roku 1265 až do součas-

8 Ta se stala v r. 1968 např. literární předlohou pro film Vojtěcha Jasného *Všichni dobří rodáci*.

9 Z tohoto rámce se alespoň trochu vymyká příběh *Brežněvovy desky* a vznik názvu hospody *U Brežněva*, který lze považovat za poněkud anekdotický.

nosti (s. 526–532). *Počet domů a obyvatel* se uvádí od roku 1567 do současnosti (r. 2014, 8261 obyvatel) na s. 533–535. Na stranách 537–549 najdeme alfabetický seznam významných osobností vztahující se k Poličce. *Památky a pamětihodnosti* města jsou přiblíženy na s. 553–560, *Části města Poličky – Lezník, Modřec, ...* na s. 561–570). Nakonec ještě následuje přehled nejdůležitějších publikací o dějinách města a jmenný rejstřík.

V literatuře o dějinách českých, moravských i slezských měst zaujme předkládaná kniha o Poličce jistě jedno z předních míst. Kniha, která podává současný souhrn výsledků práce regionálních historiků, se čte takřka jedním dechem. K zájmu o historii svého regionu přivede jistě poměrně mnoho čtenářů ze široké kulturní veřejnosti a rozšíří znalosti odborníků, kterým zároveň odhalí, jakým směrem se může odvíjet další výzkum dějin města ve vztahu k národním i evropským dějinám. Proto by informace o tomto díle měly být šířeny na celostátní úrovni. Po přečtení knihy lze tedy konstatovat, že město Polička ke svým 750. narozeninám ani lepší dárek dostat nemohlo.

Václav Bartůšek

Junek, David – Konečný, Stanislav: Dějiny města Poličky, Město Polička. Polička 2015, 590 s.

UNIČOV V ČLÁNCÍCH HISTORIKA A KRONIKÁŘE TOMÁŠE SOUŠKA

V roce 2012 se do rukou čtenářů dostala knížka olomouckého nakladatele Václava Lukeše, sestavená editory Lubomírem Hrdličkou, Vladimírem Urbánkem a Luděkem Zamazalem, mapující celoživotní odborné a publikační aktivity uničovského archiváře, historika a kronikáře města JUDr. Tomáše Souška (1902–1999) na příkladu jeho dohledaných publikovaných popularizačních příspěvků z oblasti českých a moravských dějin. Stalo se tak u příležitosti 110. výročí jeho narození a také blížícího se 800. výročí první zmínky o městě Uničově v dostupných archivních pramenech.

Zmínění editoři se publikací pokusili upozornit na význam uničovského rodáka, zpřístupnit v bilanční publikaci jeho publikační aktivity na poli historiografie a současně se vyrovnat s nedostatečnou znalostí odkazu zmíněného historika mezi laickou veřejností, nejen uničovského regionu. V této souvislosti se sluší poznamenat, že je jistě chvályhodné, že se stále častěji upozorňuje na regionálně zakotvený výzkum, který vedli a vedou regionální badatelé, na který se často nespravedlivě zapomíná v komparaci se známějším a zásadnějším výzkumem velkých témat, vedeným z významných badatelských center a zpravidla podpořeným štědrými grantovými projekty. Proto úsilí editorů udělat vše proto, aby (na příkladu Tomáše Souška) nezapadl odborný odkaz žádného z významnějších regionálních badatelů, musíme hodnotit jako chvályhodný záměr a potřebný počín.

Předkládaná publikace má charakter autorského sborníku a současně výboru z díla (přihlédneme-li ke skutečnosti, jak upozorňují sami editoři, že ne vše se podařilo dohledat a v publikaci zpřístupnit). Měla-li publikace splnit roli autorského sborníku, pak z hlediska její koncepce a členění neměli editoři Souškova díla příliš na výběr. Zvolili osvědčený koncept několika (čtyř) hlavních oddílů: úvod, v němž zdůvodnili, co a proč v publikaci čtenářům předkládají, dále stručný medailon Tomáše Souška, zaměřený na jeho historiografickou činnost, zpestřený osobními vzpomínkami jeho manželky a vnučky, poté nejdůležitější oddíl předkládající v promyšleném konceptu jednotlivé příspěvky pojednaného regionálního badatele a konečně závěrečný (editorský) oddíl, věnovaný záměrům, metodě zpracování publikace a editorským poznámkám. Přitom avizovaný medailon pojednaného archiváře a historika není příliš podrobný ani rozsáhlý, avšak vzhledem k tomu, že máme před sebou publikaci určenou široké čtenářské obci a podrobnější medailon byl pojednán již na jiných místech,¹ není tato skutečnost publikaci nijak na obtíž.

1 Kořínková, Milena – Zamazal, Luděk: Tomáš Soušek – uničovský historik, archivář a kronikář. Střední

Knižní zpracování a vnější grafická podoba byly po mém soudu zvoleny správně, zvládnuty s příkladnou pečlivostí a s jednoznačným záměrem zaujmout. A to přesto, že vzhled publikace nasvědčuje spíše studii o vybraném výseku z regionálních dějin města, než autorsky pojatému sborníku, na což upozorní čtenáře až podtitul v názvu publikace. Dále je třeba ocenit publikaci z hlediska technického zpracování: dostatečně velké a přehledné písmo, logicky řetězené kapitoly a odstavce (s přihlédnutím k původním dohledaným příspěvkům autora), to vše dále doplněné množstvím kvalitních ilustrací s popiskami. Ocenit je třeba též pevnou vazbu knihy, která předjímá její „životnost“ na dlouhá desetiletí, což jistě kontrastuje s řadou jiných, ale obsahově podobných převážně brožovaných publikací z poslední doby, které se často po několika přečteních nenávratně rozpadnou.

Razení jednotlivých příspěvků v hlavním oddílu publikace respektuje posloupnost popisovaných událostí, tedy jejich chronologickou návaznost. Současně editoři přihlídlí i k charakteru textů v tom smyslu, zda pojednávají „významné události v historii Uničova“, obecnější „pohledy do historie Uničova“ nebo konkrétnější drobnosti, jednotlivosti a historické jevy, slovy editorů „historické zajímavosti“. Podle toho je rozdělili do těchto tří samostatných částí. Editoři i z těchto důvodů museli rezignovat na původní chronologii Souškových příspěvků, což je vzhledem k zaměření publikace pro širokou čtenářskou obec spíše výhodou. Pro badatele, mapující dějiny domácí či přímo regionální historiografie, to může být spíše nevýhodou, nicméně tuto skutečnost dostatečně vyvažuje soupis Souškovy bibliografie, umístěný na konci publikace, který poskytuje představu o tom, jak se rodily, v jakém sledu a v jaké chronologické návaznosti, jednotlivě zpřístupňované příspěvky.

Editorův oddíl, zařazený do závěru publikace, obsahuje krátkou ediční poznámku o způsobu akvizice Souškových příspěvků, avizovanou výběrovou (dohledanou) bibliografii Tomáše Souška a soupis již jednou uvedených použitých zkratk. Příliš mnoho však neprozrazuje o zvolené metodě zpracování publikace, ani případných problémech, spojených s edičním zpracováním autorského záměru.

Přes výše uvedené klady a přednosti publikace bych rád upozornil i na drobnější nedostatky či spíše určitá doporučení, která směřují převážně do oblasti ediční praxe. Není mi úplně jasné, proč editoři v publikaci uvádějí soupis zkratk na dvou místech: na začátku publikace (s. 5) a opět na jejím konci (s. 125). Preferoval bych způsob druhý, vhodně zapadající do oddílu editorůvých poznámek a dodatků. Bylo by také vhodnější uvádět u každého příspěvku úplnou bibliografickou poznámku původního zpřístupnění (tzn. původní název příspěvku, příslušný ročník a číslo periodika, včetně dílčí paginace), která mi zde zcela chybí. Podle úplné citace by bylo možné nejen dohledat původní Souškův příspěvek, ale

Morava – vlastivědná revue 18, 2012, č. 34, s. 119–122; Zamazal, Luděk: Uničovský historik JUDr. Tomáš Soušek (k nedožitém stým narozeninám). Střední Morava – vlastivědná revue 8, 2002, č. 14, s. 136–137.

také rovnou posoudit, zda editoři přistoupili ke změně původních názvů jednotlivých příspěvků či nikoliv. Obecné pojednání o metodě a přístupu v editorském oddíle, konkretizované pouze informací, že „jsme upravili také některé povšechné názvy článků... a nahradili je konkrétními názvy podle jejich obsahu nebo námětů“, nemůže nahradit chybějící informaci ke každému z příspěvků, abychom se mohli dozvědět, ve kterých případech se tak stalo a z jakého důvodu. Čtenáře by jistě zajímalo, zda a jak do původních příspěvků editoři dále zasáhli. V editorském oddíle uvádějí, že oprav a úprav provedli jen minimálně a pokud ano, tak především s ohledem na současný jazykový úzus. Spíše střídme zásahy do původních Souškových textů lze jediné ocenit, neboť posilují autenticitu jeho původních textů. Na druhé straně, pokud přece byla provedena nějaká editorská oprava (či úprava) původních příspěvků, měla by být v textu příslušně okomentována nebo graficky vyznačena, jak doporučují též současná pravidla pro ediční zpřístupňování textů. V publikaci ale žádný takový odkaz, ani graficky odlišené pasáže nenajdeme. S ohledem na určení publikace široké čtenářské obci lze tento aspekt edičního zpřístupňování snad pominout, rozhodně to však nesvědčí o editorské erudici, nehledě ke skutečnosti, že to může komplikovat práci příštím badatelům Souškova odborného odkazu při nakládání s editovaným textem. Doporučoval bych editorům pro příští podobně zamýšlenou publikaci využít zkušeností z úspěšných editorských počínů, jakým bylo např. zpřístupnění polozapomenutých pamětí moravského vlastence a novináře Matěje Mikšíčka, vydaných péčí moravského historika a pracovníka Moravského zemského muzea v Brně Zdeňka Fišera.² Fišerova situace byla přitom komplikovanější, neboť nakládal s textem z poloviny 19. století. Co se týká doprovodných ilustrací v publikaci od Pavla Zlínského, jinak vkusných a opatřených příslušnou popiskou, není úplně patrné, zda byly do publikace pojaty z rozhodnutí editorů, nebo zda již byly v původních Souškových příspěvcích, a proto byly přetištěny i do této publikace. To by mělo být řečeno alespoň v editorském oddílu. Patrně byly přidány dodatečně, ale jistotu v této věci čtenář publikace nemá. Protože se jedná o publikaci popularizačního zaměření, přivítal bych průběžné zařazení vysvětlivek pod čarou k některým použitým termínům v textu, které běžný čtenář – laik nemusí znát, nebo jim nemusí rozumět. Např. pojmy jako „markrabě“ (s. 14), „fojt“ (s. 15), „kompaktáta“ (s. 19), „Koruna česká“ (s. 20), „rychtář“ (s. 22) apod. Publikaci by po mém soudu slušelo také zařazení cizojazyčného souhrnu před editorský oddíl, alespoň v jednom, nejlépe však ve dvou cizích jazycích, jak bývá u podobných publikací obvyklé.

Přes uvedené drobné výhrady je třeba editorům složit hold za to, jak se přes všechny průběžné obtíže i nástrahy vlastní ediční práce, vyrovnali s odborným odkazem uničovského historika a archiváře Tomáše Souška. Záležitosti se chopili

2 Fišer, Zdeněk (ed.): Bublinka ze života moravského (paměti Matěje Mikšíčka). Prameny dějin moravských, sv. 13. Brno 2007, 568 s.

s nevšedním elánem a i přes problematické dohledávání jeho publikační činnosti dovedli svůj záměr ke zdárnému výsledku. Na závěr tak přidám už jen jeden námět k zamyšlení. Možná by stálo za úvahu, zda do takto pojatých publikací (autorských sborníků) nezařadit ještě oddíl s bilančními příspěvky z pera současných historiků a archivářů, kteří by se vyjádřili k odbornému odkazu pojednaného badatele jak v osobním sentimentu, tak i optikou současného výzkumu. V některých případech jsme toho již svědky, přesto se stále nejedná o obvyklý jev. Možná tím takovéto publikace poněkud utrpí u laického čtenáře, v každém případě to však posílí jejich odborný potenciál i nadčasový význam pro výzkum dějin národní historiografie.

Richard Mahel

Uničov v člancích historika a kronikáře Tomáše Souška, edd. Lubomír Hrdlička, Vladimír Urbánek a Luděk Zamazal, ilustrace Pavel Zlinský, Poznání. Olomouc 2012, 127 s.

JIŘÍ KEJŘ: JAN HUS ZNÁMÝ I NEZNÁMÝ. RESUMÉ KNIHY, KTERÁ NEBUDE NAPSÁNA

Kniha předního českého medievisty a právního historika doc. JUDr. Jiřího Kejře, DrSc., je sice psána z autorského nadhledu a s bilančním vhladem do zvolené problematiky, nicméně rozhodně se nedá považovat za příspěvek k upevnění Husova odkazu a historiografického diskurzu. Kejř ve své esejisticky laděné publikaci v podstatě Husův, do jisté míry tradovaný a v posledních letech silně adorovaný obraz zpochybňuje, místy rovnou neguje, čímž přispěl především k boření určitého mýtu kolem Jana Husa jako reformátora, světce a věčného bojovníka za pravdu a čisté ideály víry, mýtu upevňovaného od devadesátých let 20. století a bezprostředně navazujícího na podobné pojetí Jana Husa z konce 19. a první poloviny 20. století (Vlastimil Kybal, Václav Chaloupecký, Paul de Vooght). Jana Husa nehodlá chválit, ani obhajovat (s. 9 a 126), naopak se domnívá, že k jeho autodafé a konfliktnímu závěru života přispěla též jeho impulsivní povaha a silně netaktní styl jednání, včetně takto vedené propagace myšlenek na očistění římskokatolické církve a požadavků vznesených na morální čistotu a věrohodnost jejich představitelů. Přestože se Kejř v posledních šedesáti letech zabýval husitstvím převážně optikou právních dějin, tato publikace silně vybočuje z tohoto pojetí a věnuje se i oblasti teologické a duchovní, alespoň v bilančním pohledu na Husovo dílo a teologický a morální rozměr jeho zásadních myšlenek. K takovému pohledu si tudíž autor vybral z pohledu historiografie spíše netransparentní, ale v posledních letech velmi oblíbený a čtenářsky vděčný formát eseje, což potvrzuje také tím, když sám své pojetí publikace označuje jako „úvahy a poznatky“ (s. 10). V tomto vychází také z osobního poznání, že již pravděpodobně nebude schopen sepsat podrobnější husitologickou monografii, ačkoliv to jako zkušený historik pro toto období zamýšlel. Patrně tak odkazuje na tematicky podobnou publikaci Františka Šmahela,¹ který se tématu zhostil daleko podrobněji i odlišným způsobem (ačkoliv také ne v původně zamýšlené podobě, jak sám v úvodu svého díla poznamenal) a jehož kniha vyšla tiskem v roce 2013. S tím souvisí i využití husovského motivu na obálce Kejřovy publikace, která se ve svém druhém vydání právě zcela shoduje se Šmahelovou publikací. Je tudíž otázkou, zda se jedná o pouhou náhodu, nebo o editorský záměr, protože sám autor už do dalšího vydání své publikace nemohl zasáhnout, protože na jaře roku 2015 zemřel. Snad to byl záměr editorů, možná přímo Františka Šmahela, který mimochodem Kejřovu publikaci lektoroval, znovu upozornit na tuto formátem daleko užší i méně historiograficky závažnou esej. Možná se jedná o ryze pietní vydání původní Kejřovy publikace, související právě s autorovým

1 Šmahel, František: Jan Hus. Život a dílo. Praha 2013, 316 s.

skonem. V každém případě místo podrobného historického příběhu, předložili editoři čtenáři poměrně útlou Kejřovu publikaci, s původním autorským přívlastkem „stručné resumé“ (s. 10).

Kejř přistoupil k látce v duchu postmodernistické výzvy a jednotlivé kapitoly pojal podle fenoménu, které tolik zaměstnávaly tehdejší dobu a zaměstnávají i současný historiografický diskurz. Nenajdeme tu tudíž široce představený Husův životopis (ten je suplován chronologickým výčtem událostí na časové ose v závěru publikace), ani charakteristiku doby, která ho formovala, ale pouze výklad k vybraným jevům a problémům tehdejší doby. Autor se domnívá, že zatímco si historická věda vcelku hravě v průběhu staletí poradila s pochopením, výzkumem a charakteristikou doby 15. století (včetně doby příznačně pojmenované jako „husitství“), samotná osobnost Jana Husa ještě badatelsky uzavřena není, přestože již z hlediska zdrojů není mnoho, co by bylo ještě možné k jeho obohacení snést. Problém zůstává s jeho konečným vyhodnocením a s morálním vzhledem do jeho neuceleného a víceméně fragmentárního díla i věroučného odkazu.

Svůj rezervovaný postoj k odkazu Jana Husa dokládá Kejř několika poměrně logicky zdůvodněnými argumenty. Tak především nevíme přesně, kolik Hus prací sepsal a zda jsou všechny skutečně jeho dílem. Za další, opíráme se převážně o dobovou korespondenci a relace jeho současníků, chceme-li ho blíže poznat, neboť sám toho po sobě mnoho nezanechal. Za další, je třeba počítat s nespolehlivostí a zaujatostí tehdejších pisárů (opisovačů) jeho díla, tudíž může být řada jeho tezí vlastně nesprávných nebo nepůvodních (Hus navíc s oblibou kompiloval z děl staršího reformátora J. Wyclifa). Většina jeho prací byla navíc psána latinsky a nikoliv česky (pro potřeby učených disputací), což bezesporu komplikovalo již tehdy správné uchopení obsahu jeho prací i masovější šíření jeho myšlenek mezi venkovským (nevzdělaným) obyvatelstvem. Sám Hus je prokazatelně autorem pouze dvou dochovaných knih, další fragmenty jeho prací nacházíme v jiných dílech či pozdějších opisech, s nestejnou věrohodností obsahu. Dosti nejasný je i dlouho tradovaný národní podtón jeho myšlenek (v případě česky psaných tezí), neboť není zcela patrné (vzhledem k časové vzdálenosti), co je skutečně dílem dobové ideologie a co jen prostým pokusem obohatit a zviditelnit tehdejší staročeštinu. Stejně tak se jeví pravděpodobným, že neměl vypěstované promyšlené sociální myšlení, stejně jako je známo, že nebyl svým založením revolucionář, ačkoliv některé jeho myšlenky takový punc obsahovaly nebo alespoň byly ve své naléhavosti jistě revoluční (blíže na s. 39–43). Stejně tak musíme duchovní rozměr jeho jednání vnímat se stavem tehdejší lidské společnosti a jako pevně spjatý s událostmi tehdejší doby. Nebyl totiž výlučným produktem pouze vlastní intelektuální činnosti, jak se dlouho tradovalo (s. 69). Podle autora byl obdobím zvratu a postupného tragického konce Jana Husa rok 1412, ve kterém byl označen za heretika a od kterého se začalo odvíjet zpochybňování jeho názorů a proklamovaných tezí.

Podle autora se Hus pokoušel v disputacích i při soudních líčeních argumentovat nejen jako teolog, ale také jako právník (především výkladem kanonického práva),

ačkoliv právo nikdy nestudoval. V tom také tkvěla část jeho tragického konce, neboť nedokázal v tomto ohledu dostatečně kvalifikovaně reagovat na jednotlivá obvinění, vznesená obžalobou, tudíž vlastně nebyl na soudní proces v Kostnici, který původně ani nepředpokládal, připraven. Obžaloba ho přitom dle autora vinila nejen z prohřešků vůči kanonickému právu, ale též v trestněprávní rovině, v kontextu tehdejšího trestního práva (z porušování procesních předpisů u soudu, kázání v době udělení klatby, nedbání klatby a podceňování procesu očištění se). V Kostnici proto Husovi pomáhali právníci z řad spřízněné české šlechty, kteří však nemohli účinně zasahovat do záležitostí kanonického práva, ani rozhodnutí církevního soudu. Stejně tak z hlediska tehdejšího práva nelze vnímat důsledky autodafé jako zločin proti lidskosti (tím vlastně vnášíme do tehdejšího právního procesu současný morální a etický vhléd), neboť takový postih byl součástí tehdejšího právního řádu. Hus navíc neměl příliš na výběr: podle autora mohl volit buď relativně rychlou smrt v plamenech, nebo doživotní žalář v některém z tehdejších klášterů. Volba podstoupit smrt upálením, tak mohla být i čistě lidským rozhodnutím, nikoliv pouze vyvrcholením osobního boje za pravdu a ideály čisté víry, spojené s nápravou tehdejší římskokatolické církve (s. 107).

V samostatné kapitole se Kejř celkem záslužně věnuje stručnému vývoji domácího historiografického bádání k tématu Jan Hus. Zmiňuje nejvýznamnější badatele a jejich přínos k problematice, i když zvolený formát nedovoluje hlouběji se zamyslet nad metodami práce nebo cíli, které si jednotliví badatelé při svém výzkumu kladli.

Publikaci J. Kejře lze vnímat jako moderní i modernistický pokus vyrovnat se s odkazem osobnosti Jana Husa se znalostí pramenných zdrojů i se studiem tématu, ale bez jejich začlenění do předkládaného textu. Autor vychází především z bilančních tezí, ke kterým dospěl v předcházejících studiích a odborných článcích, při studiu archivní materie a právních zvyklostí tehdejší doby. Přesto bych vznesl vůči autorovi dvě drobné výhrady. První se týká užívané terminologie. Občas má autor tendenci sklouzávat k užívání víceméně již opuštěné a málo pregnantní marxistické terminologie („feudalismus“, „buržoazie“ apod.). Druhou výtku směřuji k ideovému vyústění knihy: totiž k pokusu provést určitou detabuizaci či spíše negaci Husova duchovního odkazu, neustálým poukazováním na celou řadu domnělých i skutečných omylů při jeho odborném zkoumání, nebo dlouho tradovaných mýtů. Na takové interpretační uchopení osobnosti Jana Husa má autor jistě právo a dovoluje mu to také značná znalost pramenných zdrojů i příslušné odborné literatury. Nicméně, nemělo by to vést k cílené dehonestaci té části odkazu pojednané osobnosti, pro kterou si ho společnost má vážit a která je integrální součástí hodnot, které považujeme i v současné době za správné a v podstatných rysech vlastně za nadčasové.

Richard Mahel

Kejř, Jiří: Jan Hus známý i neznámý. Resumé knihy, která nebude napsána, Karolinum. Praha 2015, 2. vyd., 152 s.

ODKAZ PIARISTŮ Z HLEDISKA PAMÁTKÁŘŮ

Ve dnech 17. – 18. září 2014 se konal v Národním památkovém ústavu – územním odborném pracovišti v Olomouci odborný seminář *Piaristé a jejich odkaz ve stavební architektuře a zahradách – působení piaristů na střední a severní Moravě a ve východních Čechách*.¹ V následujícím roce byl vydán ze semináře sborník.² Organizačním garantem semináře byl Petr Kubeša, který se podílel i na uspořádání sborníku. Mezi regionálními příspěvky ve sborníku se objevilo i několik přednášek, které měly celoevropskou povahu a prameny a literatura zde uvedené by měly být součástí celkové heuristiky dalších prací v tomto směru.

Takovým důležitým příspěvkem je zejména úvodní studie Marka Matějka, rektora Západomoravské vysoké školy v Třebíči, *Zakladatelské dílo Josefa Kalasanského*, která navazuje na jeho předchozí studie i větší práci v tisku. Autor zde seznamuje čtenáře s podstatou piaristické řádové spirituality, s principy jejich školské výuky a řádové činnosti i s procesem zrození a dozrávání piaristického řádu před jeho pronikáním do střední Evropy a úspěšně zvládnutou řádovou krizí v polovině 17. století. Studii doplňují rovněž zajímavé fotografie z exteriérů i interiérů dnešního generálního (i tehdejšího) řádového domu sv. Pantaleona v Římě.

V článku *Josef Kalasanský a kardinál Ditrichstein* zdůraznil profesor hispanistiky univerzity Palackého v Olomouci Pavel Štěpánek, že právě vřelý vztah mezi zakladatelem piaristického řádu a olomouckým biskupem Františkem kardinálem Ditrichštejnem nejvíce napomohl k souhlasu zakladatele piaristického řádu k jeho působení na Moravě. V roce 1631 mohli tedy piaristé přijít do Mikulova, převzít zde gymnaziální vzdělávání a založit první zaalpskou piaristickou kolej. Jako hispanista se autor snažil postihnout vztahy piaristů ze zaalpské oblasti ke španělské kultuře, která spolu s jinými, zejména italskými, křesťanskými vlivy pronikala v poměrně velké míře v 1. polovině 17. století do českých zemí. V tomto směru je i přes drobnější nesrovnalosti (Dominik Ruzola zatím blahoslaven nebyl, provincie piaristického řádu byly vymezeny v 17. a 18. stol. jinak, chybí odkaz na Bubnovu encyklopedii o piaristech) studie dosti přínosná.

1 Spolupořadatelé semináře byly Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, Český národní komitét ICOMOS a Muzeum umění Olomouc.

2 *Piaristé a jejich odkaz ve stavební architektuře a zahradách – působení piaristů na střední a severní Moravě a ve východních Čechách*. Národní památkový ústav – územní odborné pracoviště v Olomouci. Přednášky z odborného semináře konaného ve dnech 17. – 18. září 2014 v Olomouci. Olomouc 2015, 103 s.

Význam piaristické historiografie a počátky výuky dějepisu v piaristickém řádu připomíná práce zkušeného emeritního archiváře Milana Skřivánka *Aktuální odkaz piaristických škol (s důrazem na pojetí a výuku dějepisu)*, která navazuje zejména na jeho monografii vydanou v roce 2008.³ Ve srovnání s uvedenou knihou se autor v řešení některých otázek svého nejméně frekventovanějšího výzkumu dostává zase poněkud dále a přináší informace o nové literatuře i problémech dalšího bádání. Uvádí např. i některá dosud málo známá fakta o výuce, zejména učebnicích ve 2. polovině 18. století. Důležitá především je zmínka o stanovení směru výuky v piaristickém řádu v roce 1763. Na základě rozhodnutí generála piaristů P. Josefa Marii Guiria a S. Joanne Baptista (*1704 Savona, †3. 5. 1771 Řím, generálem řádu byl 1760–1771) se staly jedním ze základních pilířů výuky učebnice jeho předchůdce italského osvíceného piaristy P. Eduarda Corsiniho a S. Silvestro (*4. 10. 1702 Felcarole, †30. 11. 1765 Řím, generálem řádu byl 1754–1760). Důležité jsou i Skřivánkovy postřehy k výuce historie na přelomu 18. a 19. století a dále i v první polovině 19. století. Na základě srovnání s dnešní výukou, hlavně na základě soudobých učebnic, ukázal nakonec autor hloubku tehdejší dějepisné výuky, ačkoliv se může zdát, že vlastně srovnával nesrovnatelné.

Velký význam má také hudebně-historická studie Roberta Huga, *Hudba piaristických klášterů v barokním období*. Hugo krátce připomíná význam hudby a její výuky, která byla nepovinná. Vzhledem k migraci piaristů, kteří bývali většinou výbornými hudebníky, často např. i skladateli, platí mnoho jeho postřehů obecně, jak pro Moravu, tak i pro další české země, kde piaristé působili. Ačkoliv Hugův článek vychází z jeho praktických zkušeností z provedení piaristických skladeb při oslavách 350 let působení piaristického gymnázia ve Slaném v roce 2008, lze konstatovat, že se se svojí do jisté míry empirickou studií zařadil po bok dalších muzikologů jako Jan Bombera, Jiří Sehnal, Tomáš Hanzlík, Tomislav Volek (jehož výsledky zkoumání slánského hudebního inventáře autor nepřipomíná) a mnozí jiní.

Dosud velmi málo probádanou dobou piaristického působení – 19. stoletím, se ve své přehledné studii *Ke vzdělávací a kulturní činnosti piaristů na Moravě v 19. století* zabýval brněnský historik a politik Jiří Mihola. Všiml si působení piaristického řádu od konce 18. století zhruba až do sedmdesátých a osmdesátých let 19. století, kdy piaristé opouštějí své pozice v českém a moravském školství. Vzhledem k rozsahu látky a prostoru, který autor měl pro zveřejnění informací, je tato studie vlastně pouze jakýmsi nástinem a úvodem do rozsáhlé a složité problematiky, přesto však jsou mnohé, zde uvedené, autorovy postřehy i poznámky a konkrétní informace k místům a osobám velmi důležité.

Další články se pak zabývají příspěvků zaměřenými na architekturu i zahrady z jednotlivých lokalit, kde piaristé působili. Pro orientaci uvedu alespoň jejich au-

3 Skřivánek, Milan: K osvícenskému pojetí a výuce dějepisu ve světle piaristické koleje v Litomyšli. Pardubice 2008, rec. Bartůšek, V. in: Orlické hory a Podorlicko 15, 2008, s. 277–279.

tory i názvy. Jan Štětina napsal studii *Stavební vývoj piaristické koleje v Kroměříži*, Eva Pulkrtová, *Piaristé v Bílé Vodě – aneb stavitelé kláštera s kostelem Navštívení Panny Marie*, Petr Kočí, *Piaristická kolej Moravská Třebová*, Lubica Mezerová, *Piaristé v Bruntále – klášter a kostel Panny Marie Těšitelky*, Eliška Racková a Veronika Cinková, *Piaristický areál v Litomyšli*, Petr Kubeša, *Působení piaristů v Lipníku nad Bečvou a podoba jejich zahrad*, Hana Myslivečková, *Ke stavební historii bývalých piaristických budov v Lipníku nad Bečvou*, Helena Richterová, *Kostel sv. Anny a piaristická kolej ve Staré Vodě* a Andrea Kožušníková, *Obnova kláštera piaristů v Příboře*.

Václav Bartůšek

PAVEL FABINI, MARTIN KLEČACKÝ, TOMÁŠ ZOUZAL: ZEMĚDĚLSKÁ RADA PRO KRÁLOVSTVÍ ČESKÉ 1873–1918

Předkládaná publikace „Zemědělská rada pro Království české 1873–1918“ autorů Pavla Fabiniho, Martina Klečackého a Tomáše Zouzala se zabývá historií dvou důležitých odborných institucí, a to C. k. Vlastenecko-hospodářskou společností a Zemědělskou radou pro Království české, a jejich úlohou, kterou sehrály při vývoji českého zemědělství, v němž se projevila od konce 18. století řada výrazných změn. Vlastenecko-hospodářská společnost vznikla roku 1767 jako společnost rázu polostátního a polosoukromého, jejímž úkolem bylo povznesení zemědělství v Čechách. Působila jako poradní orgán pro úřady i soukromé osoby. Její dějiny a činnost se staly částečně předmětem pro sepsání předkládané studie. Autoři popisují poměrně podrobně bohatou a rozsáhlou činnost VHS, její nezastupitelnou úlohu v šíření pokroku v tehdejší zemědělství u nás, ale také změny v české společnosti. Společnost se dostala v roce 1872 do centra politického dění v Čechách, kdy stála v opozici proti rakouské vládě, které překázela. Ta ji 27. března 1872 rozpustila. Další významnou organizací, které autoři věnovali pozornost, byla Zemědělská rada pro Čechy, která vznikla na základě císařského dekretu 27. března 1873, rok po zrušení VHS. Nový orgán pod názvem Zemědělská rada pro Čechy měl pracovat jako poslušná instituce v intencích rakouského mocnářství. Jeho charakter byl však jiný. Autoři zaměřili pozornost na její vznik a stále se rozšiřující činnosti v chronologickém sledu a na krátké biografie vedoucích členů. Dále se zaměřují na spolupráci se spolky, které byly z počátku u ní omezeny. Teprve po reorganizaci stanov České zemědělské rady (její poslední název) se zástupci spolků účastnili jejího vedení. Neustálé spory Čechů s Němci vedly k jejímu rozdělení, a to na německý a český odbor roku 1891. Český odbor se stal na počátku 20. století doménou agrární strany, která byla ustavena v roce 1899. Ve vedení českého odboru České zemědělské rady se tehdy vystřídali postupně čelní představitelé agrární strany, jako byl Karel Prášek, Stanislav Kubr a Adolf Prokůpek. Karel Prášek stál u zrodu agrární strany a do čela české sekce byl zvolen v roce 1903. Ve funkci setrval necelé čtyři roky. Za jeho působení v České zemědělské radě došlo k rozvoji hospodářského školství a zřízení stipendií pro žáky rolnických a zimních hospodářských škol. Nástupcem Karla Práška se stal Stanislav Kubr, jeho dlouholetý spolupracovník a spoluzakladatel agrární strany. Kubr zastával svůj úřad do roku 1908, kdy náhle zemřel. Novým prezidentem byl zvolen na návrh Antonína Švehly Adolf Prokůpek, který se těšil velkému uznání. Prokůpek zastával funkci i během první světové války až do své

smrti 16. října 1934. Ve vedení německého odboru České zemědělské rady se vystřídala také řada významných německých politiků a představitelů zemědělských institucí. Roku 1891 se stal předsedou Franz Pfeifer, zastánce rozdělení rady na dva odbory. Za jeho vedení byl odbor důležitým střediskem zájmů hospodářských spolků v německém území Čech. V polovině 90. let byl Pfeifer zvolen poslancem zemského sněmu a za prezidenta německé sekce byl vybrán Adalbert Kölbl von Geysing, stoupenec německé liberální politiky. Za jeho vedení soustředil pozornost německý odbor na subvenční programy na zlepšení chovu skotu a udržoval spolupráci s nově založenými hospodářskými spolky. Na přelomu 19. a 20. století ovládli vedení německé sekce zástupci německých agrárníků. Česká zemědělská rada zanikla v roce 1942 na základě zásahu německých okupačních úřadů.

Autoři si nekladli za cíl u předkládané práce, aby byla zcela vyčerpávající. Jejich záměrem bylo především připomenout význam zmíněných institucí pro rozvoj českého zemědělství a osvětlit jejich činnost. Struktura práce podává sled událostí chronologicky a je doplňována životopisy prezidentů, a to jak Vlastenecko-hospodářské společnosti, tak i České zemědělské rady.

Jiřina Juněcová

Fabini, Pavel –Klečácký, Martin –Zouzal, Tomáš: Zemědělská rada pro Království české 1873–1918, Ministerstvo zemědělství. Praha 2015, 135 s.